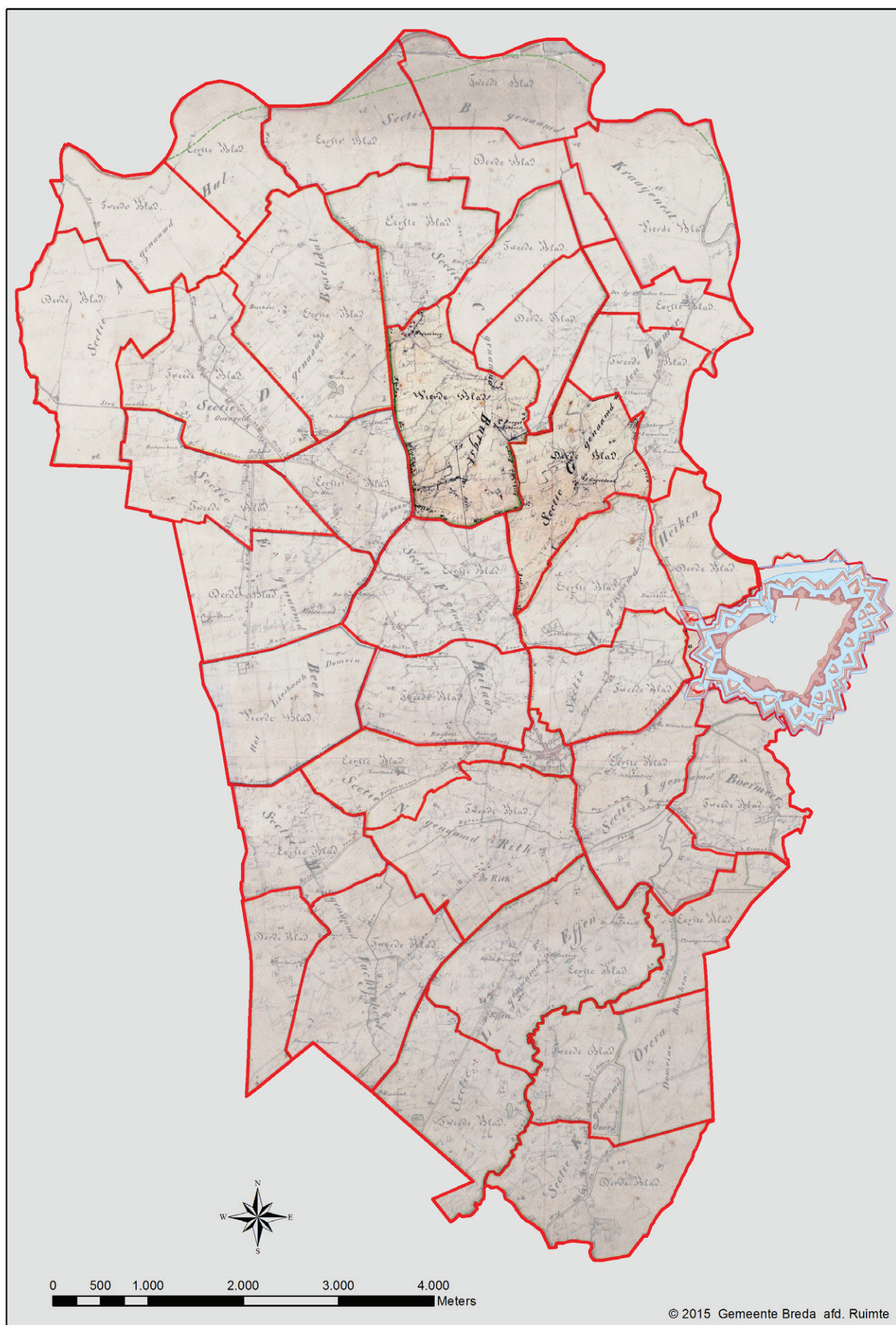
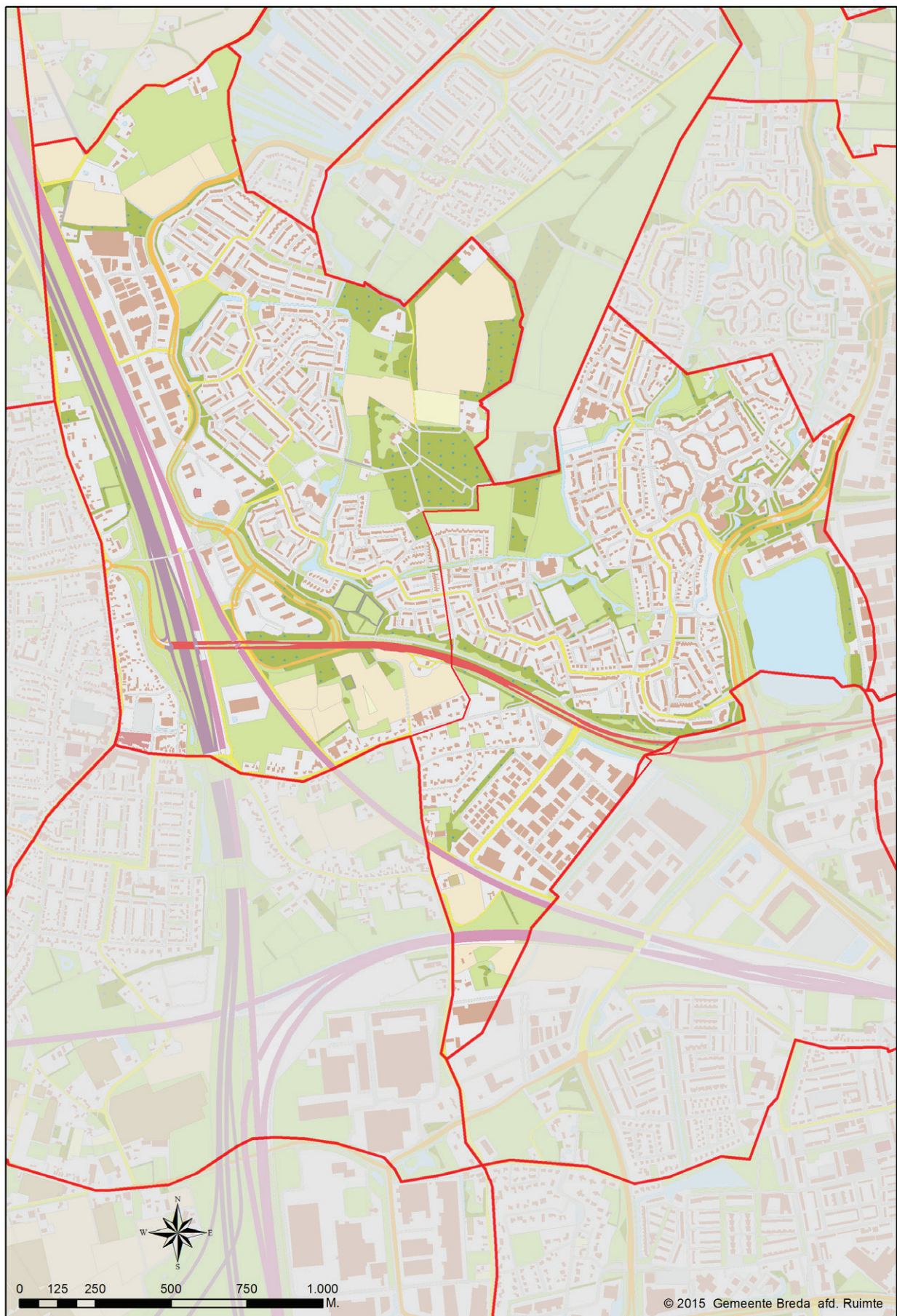


4.18

KESTEREN EN STEENAKKER



Ligging van Kesteren en Steenakker op de diverse kadastrale minuutplannen binnen het verzamelplan Princenhage 1824.



Ligging van Kesteren en Steenakker op de diverse kadastrale minuutplannen, geprojecteerd op de huidige topografie.





4.18 KESTEREN – STEENAKKER

AARDBOL – 1577 – R715, F246V

Stuck lants: den Eertbol, 7 lopensaet, opten Steenacker.

Dit toponiem is ook bekend onder Alphen. Moeten we in Aard, 'gemeynte' zien, zoals in de Achtmaalse Aard, de Hazeldonkse Aard etcetera? Nee, waarschijnlijk is met aard hier grond bedoeld. Aert '1. Beploegde of bebouwde grond, bouwland'.¹ In deze zin is het element weinig bekend in de Baronie! Vergelijk: een leenpacht uit alderhande stucken aerts int acker tOvera: den Halacker, 1389, L, fol. 3. Bol duidt waarschijnlijk op de vorm van het perceel: Middelnederlands bol betekent 'bol, bolrond voorwerp. boomstronk'.² Onder Hoogeloon komt een perceel met dezelfde naam voor,³ evenals onder het aan Alphen grenzende Pop-pel: 1562 aende Ertbol.⁴

AKKER, GROTE – 1553 – R711, 212

Stuck lants: den Grooten acker, zeven lopensaet, omtrent den steenacker.

AKKER, GROTE – 1568 – R714, F194

Stuck lants: den Grooten acker, zeven lopensaet.

AKKER, GROTE – 1612 – R719, 281

Stuck lants: den grooten Acker, zeven lopensaet, in de Steenacker.

AKKER, GROTE – 1732 – RH100, 140

Steede in Westrick met den grooten Acker en het gemeth op Steenacker.

AKKERKE, KLEIN – 1720 – RH96, 155

Het Kleyn Ackerken, een gemet, op Steenacker, westwaerts den Overbroecxen wegh.

AKKER, LANGE – 1542 – RH120, 15

Twee lopensaet lant: den Lange Acker, aenden Groene Wecht.

AKKER, LANGE – 1614 – R720, 60

231 roeden: den Langen Acker, bij Merlingshoeve.

AKKER, LANGE – 1615 – R720, 88

Stuck lants: den Langen acker, op Steenacker, 231 roeden.

AKKER, LANGE – 1642 – R724, 64

Stuck saeylants: den Langenacker, opden Steenacker, half bunder.

AKKER, LANGE – 1664 – R726, 285V

Een perceel saeylants: den Langen Acker, twee gemet op Steenacker, oost de strate.

AKKER, LANGE – 1684 – R730, 70V

Een perceel saeylants: den Langen Acker, half bunder, op Steenacker.

AKKER, LANGE – 1710 – R736, F5V

Een perceel saeylant: den Langen Acker, op Steenacker, vier gemet.

AKKER, LANGE – 1761 – RH281, 67V

Een perceel saayland: den langen Akker.

Akker is in de Baronie en heel Noord-Brabant de naam voor het oudste cultuurland bij een nederzetting. Deze 'dorpsakker' werd vaak kortweg 'acker' genoemd, maar droeg soms ook namen als 'Steenacker, Huifakker, Hontsteertacker, sWildenacker of andere namen (vaak samengesteld met de dorpsnaam). Percelen in de dorpsakker droegen vaak namen als Lange Akker, Brede Akker, maar ook Strijp, Kloot, Sittert, Zoeakker etceteraetera. De dorpsakker was aan de buitenkant omgeven met een stevige wal + heg, dit om loslopende varkens, schapen en runderen uit de op de akker staande gewassen te weren, waar dit vee grote vernielingen aan zou kunnen richten.

Zie verder onder Steenakker.

AKKERWEG – 1530 – R706, F65V

Aenden Ackerwegh.

AKKERWEG – 1603 – R718, F214V

De Stuijft in de Huijfacker, suijtwaerts aenden Ackerwech.

ASSENDELFTSGOED – 1615 – R720, F94V

Een bunder hooge weyden achter Gageldonck, suytwaerts aen Assendelftsgoet.

Bezit van de familie Van Assendelft.

BEDDEN, KORTE – 1667 – R727, 104V

Stuck saeylants: de Corte Bedden, op Steenacker (leen).

Bedden-namen komen vanaf de zeventiende eeuw veelvuldig voor. Een bed werd geconstrueerd door aan weerskanten van tien of twaalf ploegvoren een extra diepe voor te ploegen en die eventueel later nog met de spa uit te diepen. Door die diepe voren kon het overtollige regenwater in de wintermaanden snel afvloeien. Hierdoor liep de winterrogge (want die werd op de bedden-percelen het meest verbouwd) minder kans te verdrinken. Ook kon men vanuit die diepe voren zonder al te veel te hoeven bukken het graan wieden. Beddenbouw kwam voor in de Kempen, Belgisch Brabant en Vlaanderen⁵. De oudste vermelding van een bedden-naam in dit gehele gebied komt uit Bavel: 1389 de Negen Bedden.⁶ In 1421 spreekt men van seven bedden lants in Elsacker, ND 8974, 359v.

BEDDENWEIDE – 1668 – GP263, 85V

De Beddenweijde, 2½ gemet.

Weiland dat in bedden lag? Een weiland werd wel opgedeeld door greppels in stukken die meten genoemd werden. Mogelijk een weiland met smalle meten en zo gelijkend op akkerbedden.

BEEMD – 1706 – R734, F145

Een perceel beemden oft weyden, anderhalf gemet, in Casteren: den Beemdt, oostwaerts de Burste Hoeve, belast oa. met twee veertel rogs gageldoncxen.

Beemd < banmade, 'het gemeentelijke hooiland'. Beemden waren in tegenstelling tot maden al in de late middeleeuwen in particulier bezit: ze waren met sloten omgeven. Een betere verklaring voor beemd dan voorgenoemde zou zijn 'hooiland, waar alleen de eigenaar in gerechtigd was, dat voor anderen verboden was'. Vergelijk de naam voor de dorpsakker te Etten: de Banakker. Het hooi werd in juni gemaaid, soms nog een keer in augustus (de toemaat). Nadat het zwad gebroken was, werd het gekeerd en in oppers gezet. Als het regende werden de oppers weer uit elkaar gegooid en liet men het hooi opnieuw drogen. De beemden brachten relatief weinig hooi op en de kwaliteit liet ook veel te wensen over. De beemden werden vrijwel niet bemest. Veel beemden waren zo weinig van bodem, dat ze met kar en wagen niet te begaan waren: het hooi moest dan op burries uit het land gedragen worden. Boeren uit de zanddorpen kochten of pachtten wel hooiland in de noordelijke gebieden van de Baronie (Etten, Princenhage), waar de beemden veel meer hooi opleverden.

BERGSKE – 1472 – CB1, F5V

dAcker bi dat berchskén.

Berg, 'zandige hoogte'.

BERKENHEINING – 1541 – RH120, 8

Lants aent Berckenheyninxken.

BERKENHEINING – 1614 – R720, 60

53 roeden: 't Bercken Heyningsken, by Merlingshoeve.

BERKENHEINING – 1615 – R720, 95

Stuck lants: Berckenheyninge, 53 roeden, op Steenacker.

BERKENHEINING – 1703 – R734, F43V

Een perceel saeylants: Berckenheyninge, een bunder, aen 't Oudt Kerckhoff.

De zachte berk, *Betula pubescens*, groeit vooral in moerassen, terwijl de ruwe berk, *Betula verrucosa*, drogere gronden prefereert. De berk is een goed herkenbare boom: hij komt daarvoor veel in toponiemen voor.

Dodoens schrijft over de berk: 'De Bercken worden ghevonden, somtijds oock in de zandachtige en dorre gronden/als in de Kempen van Brabant/op zoo onvruchtbaar/mager oft arm lant/dat daer geen Gras ende bijnae geen Heyde groeyen en can: nochtans aert desen boom daer seer wel/ende wordt daer groot ende weeldich genoeg'.⁷

De soort die op arme zandgronden groeit is de ruwe berk, terwijl de zachte berk meer aangetroffen wordt op moerassige plaatsen.

Berkenheining 'heining met berken in de omgevende heg'.

BESLOTEN AKKER – 1628 – RH179-24

Den Besloten Acker.

BESLOTEN AKKER – 1638 – R723, F195

Een stuck landts, vier gemet: den Besloten Acker, op Kesteren.

BESLOTEN AKKER – 1742 – GP272, 257

Drie gemet: den Beslooten Acker.

Met een wal omsloten akker; dit was voor buiten de dorpsakker gelegen percelen niets bijzonders. Zie Gesloten Akker.

BETHLEHEM – 1808 – RH178

Catharina van Zundert, weduwe Willem de Ronde inventaris: eene huizinge, stallinge, schuur, kooye, hof en erve met zaailand, half bunder, op Gageldonk aan den Papenvonder: Bethlehem.

BETHLEHEM – 1878 – P401, 1601

Weg lopend naar Bethlehem, langs perceel G 479.

In Breda lag een huis Bethlehem, dat bijvoorbeeld in 1556 genoemd wordt. Zou een eigenaar van dit huis in Breda iets van doen hebben met de naam onder Princenhage? In 1556 verkoopt Mr. Jan Peters van Hoodonck, diemen noemt Meester Jan Dekens, goudtsmit, Jannen Back, Fransz., clerck en bewaerder van de rekeningen des rentmr. slants van Breda een huys en erve mette toebegh.: Bethlehem mette pleyne en achterhuys oft stalle en wooninge, de Seven sterre van Gheerit van den Broeck op de zuytzyde. Afkomstig van Lysbeth Michiel Beerten, huysvrouw van Van Hoodonck, R461, fol. 77.

Stond er ooit een primitief stalletje op de plaats van het Princenhaagse Bethlehem? Lijkend op de stal van Bethlehem? Een andere theorie gaat er van uit dat de katholieken van de Haagdijk na 1648 kerkten in de Gageldonkse kapel en op hun weg daarheen een herberg aandeden die de naam Bethlehem kreeg.⁸ De in 1808 genoemde boerderij was geen herberg; in de overgeleverde inventaris wordt niets opgenoemd dat aan een herberg doet denken.

BETHLEHEMLOOP – 1878 – P401, 1601

De Bethlehemloop, beginnende aan de Leurschebaan, bij perceel F 94, lopend door Heilaar, langs Huifakkers en uitmondende in de Polder van Aabroek, bij perceel G 555, lang 2555 meter.

De loop stroomde door een dal tussen Steenakker en Huifakker.

BIJLTJE – VM

Vormaanduiding voor een perceel gelijkend op een bijl.

BOLK – 1528 – R705, F169

Lants aenden Bolck.

BOLK – 1578 – R715, F269

Stuck lants: den Bolck, opte Beeck opten Steenacker, een lopensaet.

BOLK – 1614 – R720, 60

163 roeden heyde en weyde: den Bolck, by Merlingshoeve.

BOLK – 1615 – R720, 88v

Stuck erffs: den Bolck, onder heijde en weijde, 163 roeden, op Steenacker.

BOLK – 1621 – RH179-17

Een half bunder saeylant opte Steenacker aende Breemheyninge: den Bolck.

BOLKEN – 1580 – R716, 71v

Stucxken lants: de Bolcken, een lopensaet, opte Steenacker.

Bolk < biloken, 'omsluiten'. Een bolk is meestal een stuk minderwaardige grond behorend bij een ander.

Vergelijk stuck lants met enen bolke daeraen gelegen, 1487; stuck lants metten bolck oft uytgeslagen moer daeraen liggende, 1598. Stuc lants metten bolc daer aen liggende, opte Steenacker, half bunder, 1525, R705, fol. 12v. Stuck lants met een bolcxken inden Steenacker aenden Holenwech. 1557, RH 121, fol. 58.

Van de Bolk kwam ook als vroeg als familienaam voor, vooral in Zundert: Jan van den Bolck, 1503, RZ282, fol. 84 = Ian Peters van den Bolcke, 1500, RZ281, fol. 12. En Henric van den Bolke, 1474, D, fol. 40.

Bolken liggen vaak in dorpsakkers, zoals hier in de Steenakker. Mogelijk zijn ze een overblijfsel uit de tijd dat er nog geen aaneengesloten akkergebied was en dat elk perceel nog individueel omheind was. Opvallend is dat ze ook vaak een lopenzaad groot zijn: dit duidt op hoge ouderdom.

BOOMGAARDWEIDE – 1627 – RH179-23

Weyde: de Bogaertweyde, op Steenacker.

BOOMGAARDWEIDE – 1628 – R722, 125

Stuck weyde: de Bogaertweyde, een bunder t'overbroeck.

BOOMGAARDWEIDE – 1699 – R733, F54

Een perceel saeylant aen beyde syden vanden wegh, suytwaerts de Bogaertweyde.

BOOMGAARDWEIDE – 1791 – RH113, 43

Een perceel weyland op Steen Akker: den Bogaertweyde, twee gemet met de hegge aan de noordzijde.

Weiland dat eerst een boomgaard was? Of gelegen bij een boomgaard. Maar op Steenakker stonden vrijwel geen boerderijen behalve die van Hoogsteen.

BOS – 1440 – ND1010, 120

Een beempt in Casterle: dBosch.

BOS – 1440 – DEN. 59

Beemdt in Casterle: 't Bosch.

BOSKENS – 1669 – RH275, 9

Stuck zaeylants rontsomme in den houtwasch: de Boschkens, een gemet, aenden Steenacker.

Onder bos zullen we in de late middeleeuwen waarschijnlijk moeten verstaan een stuk grond dat bezet was met struiken, kruiden, enkele bomen en ruigte. De bomen en struiken waren in de loop der tijd verwijderd en het perceel was een hooiland geworden.

BOSWEIDE – 1742 – GP272, 310V

Drie gemet van de Boschweijde.

Weiland gelegen bij een bos.

BREMAKKER – 1634 – R723, 88

Lants op Steenacker bij de Breemacker.

Akker met bramen in de heg. Of met bremstruiken?

BREMHEINING – 1474 – DEN2110, 16

Een bunder: de Breymheyninghe.

BREMHEINING – 1499 – R415, F137V

Aende Bremheyninge.

BREMHEINING – 1509 – R418, F84V

Stuck lants inde Steenacker aende Bremheyninge.

BREMHEINING – 1510 – R419, F182V

Aenden Steenacker omtrent de Bremheyninge.

BREMHEINING – 1525 – R705, F12V

Stuc lants metten bloc daeraen liggende, oostwaerts aende Bremheyninge.

BREMHEINING – 1530 – R706, F135V

Stuck lants in de Bremheyninghe.

BREMHEINING – 1533 – R707, F39

De Maicryck inde Bremheyninge.

BREMHEINING – 1542 – RH120, 11

Inde Bremheyninghe.

BREMHEINING – 1596 – R717, 186

Lants by de Bremheyninge.

BREMHEINING – 1612 – R719, 248V

Stuck lants inde Bremheijning.

BREMHEINING – 1634 – P124, F2

Twee gemet beempden omtrent de Beecke: de Bremheyninge, comende aenden Steenacker west (cijns aan Ten Houte).

BREMHEINING – 1636 – GP261, F85V

Aende Bremheyninge.

BREMHEINING – 1668 – GP263, 99

Aende Breemheyninge.

BREMHEINING – 1684 – R730, 53V

Een perceel weyde: de Bremheyninge, 4½ gemet, aenden Steenacker.

BREMHEINING – 1699 – P127, F504

Twee gemet beemden omtrent de Beke: de Bremhyninge, comende aen Steenacker west, den waterlaet oost en zuyt.

BREMHEINING – 1708 – R735, F46

Een perceel saeylants: de Bremheyninge, half bunder.

BREMHEINING – 1742 – GP272, F12V

Twee gemet land in de Bremheijninge.

BREMHEINING – 1780 – RH110, 224V

Een perceel zaayland, weyde en bosch, een bunder, op Steenakker: de Bremheijningen.

BREMHEINING – 1780 – RH282, 38V

Een perceel zaayland weyde en bosch: de Bremheijningen, een bunder op Steenakker.

In 1699 wordt de Bremheining als beemd aangeduid. Dat lijkt er op te wijzen dat het hier om bramen gaat en niet om brem, want brem, *Sarothamnus scoparius*, groeit op hoge schrale zandgronden en niet in beemden. Brem en braam zijn in samenstellingen moeilijk uit elkaar te houden. De Bremberg te Etten heeft als oudste vermelding Braemberghe, dus een berg waar bramen groeien. Merkwaardig is het om een heining aan te treffen op Steenakker, dat toch een dorpsakker was, waar normalerwijze geen heiningen in verwacht worden. Misschien was het een heining, die bij uitbreiding van de Steenakker, binnen de wal van Steenakker was komen te liggen.

BROUWERSLAND – 1773 – RH109, 44

Een perceel zaayland en bosch: Brouwersland, op Steenakker, drie gemet.

Land, 'bouwland' van de familie Brouwers.

BULK – 1793 – RH113, 67V

Een perceel zaayland: den Bulk, zuid den weg, half bunder.

BULK – 1795 – RH283, 87V

Een perceel zaayland, een gemet: den Bulk.

Bulk is een neenvorm bij bolk. Zie aldaar.

BUNDER, GROOT – 1614 – R720, 60

154 roeden: het Groot Buynder, bij Merlingshoeve.

BUNDER, GROOT – 1615 – R720, 88v

Stuck lants: 't Groot Buynder, op Steenacker, 154 roeden.

BUNDER, KLEIN – 1614 – R720, 60

90 roeden: het Cleyn Buynder, by Merlingshoeve.

BUNDER, KLEIN – 1615 – R720, 88

Stuck lants: tCleijn Buynder, 90 roeden op Steenacker, noortwaerts 't Bercken Heijningsken.

Bunder: perceel ter grootte van een bunder = 1,29 hectare. Het Groot Bunder is slechts 154 roeden, dat is minder dan een half bunder groot.

DERDE WEG – 1636 – GP261, F90v

Tussen den ii en en iii en wech.

DERDE WEG – 1636 – GP261, F91

Tussen den Derden Wech en het Kerckhoff.

Liepen de Tweede en Derde weg evenwijdig? Vergelijk de Eerste en Tweede weg bij Wagenberg.

Een Eerste Weg is in Steenakker niet opgetekend. De Derde Weg is alleen opgetekend in 1636.

DONDERVEN – 1428 – ASB13, 190v

Lant gelegen by Dondersven.

DONDERVEN – 1430 – AHB1, L16B

Bi Doenresvenne.

DONDERVEN – 1466 – R418, F84v

Lants aent Donersvenne.

DONDERVEN – 1466 – ARMK. 13

Aen 't Doinresvenne.

DONDERVEN – 1472 – CB1, F6v

Een lopensaet bi Doenresven.

DONDERVEN – 1525 – R705, F5

Een lopensaet lants aen tDonresvenne.

DONDERVEN – 1533 – R706, F198

Lants aen t Donresvenne.

DONDERVEN – 1621 – ND8414, F67

Twee lopensaetby d'Ondersvennen (leen).

DONDERVEN – 1634 – ND1205, 66v

Twee lopensaet bij Dondersven.

Ven gewijd aan de Germaanse god Donar. Vennen, rivieren en moerassen werden in de prehistorie (Bronstijd, IJzertijd) vaak uitgekozen om er offers aan de goden te brengen. Op de Donderberg te Rhenen zijn ongeveer duizend graven uit de periode 375-750 gevonden. Ook paardengraven.⁹ Vergelijk het Donderblik op de grens van Rijsbergen en Hage en de Donderbeemd onder Poppel.

DORRE EIK – 1614 – R720, 60

Twee perceel lants aenden Dorren Eyck.

DORRE EIK – 1640 – R724, F29

Stuck saeylants, half gemet by den Dorren Ecyk.

DORRE EIK – 1668 – GP263, 142

Den Dorren Eijck.

DORRE EIK – 1669 – R727, 237

Op Steenacker omtrent den Dorren Eijck.

DORRE EIK – 1683 – R730, 7

Een perceel saeijlants: den Dorren Eijck, een gemet, oostwaerts sheeren straet.

DORRE EIK – 1709 – R735, F84

Een perceel saeylants: den Dornen Eijck. half bunder.

DORRE EIK – 1710 – R736, F43

Aende Dooren Eyck.

DORRE EIK – 1739 – RH102, F63

Zaayland in den doornen Eijk.

DORRE EIK – 1727 – RH277, 159V

Een gemet lant op Steenacker: den Dorreneyck.

DORRE EIK – 1738 – RH102, F63

Twee gemet zaayland in den Doornen Eyk.

DORRE EIK – 1742 – GP272, 8

Anderhalf gemet op Steenacker: den Dooreneijck.

DORRE EIK – 1760 – RH281, 35V

Clooster van Corsendonk bezit een perceel erve, vijf lopensaet op Steenakker: den Schoofakker en Doorendijk.

Eik die verdord, afgestorven was. Doornen Eyk uit 1738 is een foutieve vorm.

DREEF VAN HOOGSTEEN – 1580 – R716, 53

Weyden in Kesteren oostwaerts aende Dreve van Hoochsteen.

Dreef, 'laan met bomen', leidend naar Hoogsteen.

ECHELVEN – 1415 – G, F18

Een half loepensaets lants daer bi (bij die Tommel) ghelegghen en heit dEchelven.

ECHELVEN – 1428 – ASB12, 190

Lants t'eynden d'Echelsven bij de Tomme.

Ven waar in dit geval echels, dat zijn bloedzuigers, leefden. Bloedzuigers werden vroeger veel gebruikt voor de praktijk van het aderlaten, een ingreep die bij vrijwel elke ziekte werd toegepast. De bloedzuiger die hiervoor werd gebruikt was de medicinale bloedzuiger, *Hirudo officinalis*, een diertje dat ook wel werd gekweekt. Tegenwoordig maakt men weer gebruik van bloedzuigers om bloedstolsels na operaties te verwijderen (en worden ze ook weer gekweekt, zoals vroeger). De paardenbloedzuiger, een andere soort, beet zich vast in de mond van drinkende paarden en kon dan gevaar voor de gezondheid opleveren. De echels werden soms op een zeer merkwaardige manier bemachtigd: in Geel gaf men ezels en ossen grote leren 'hozen' aan om de poten. Zo werden ze de kuilen waar de bloedzuigers leefden ingedreven. Nadat de bloedzuigers zich hadden vastgehecht lieten ze los en konden uit de hozen vandaan gehaald worden.¹⁰ Blijkbaar is het ven al vroeg ontgonnen want er zijn alleen vijftiende-eeuwse vermeldingen. Vergelijk het Egelbroek bij Alphen.

EENDENPOEL – 1628 – RH179-24

Eerste perceel, wesenden den eyndenpoel, half bunder.

EENDENPOEL – 1668 – RH281, 202V

Een perceel zaayland: den Endepoel, op Steenakker, half bunder (smalleen van Burgst).

EENDENPOEL – 1668 – GP263, 49

Den Eijndenpoel op Steenacker.

EENDENPOEL – 1700 – R733, F110

Lants (leen van Burst) in den Eyndenpoel.

Poel waarin eenden leefden.

EIK – 1742 – GP272, F37

Een gemet op den Huyfacker: den Eijck.

In een dorpsakker als de Huifakker lagen geen heggen; er was een wal rondom het gehele complex. Mogelijk stond er bij dit perceel een eik op de akkerwal.

EIKENBOS – 1615 – R720, 87V

Stuck lants: Hagaertsdijck oft den Eyckenbosch, 56 roeden op Steenacker.

Bos van eikenbomen. De bomen waren in 1615 gerooid, want het perceel was bouwland.

ELSAKKER – 1421 – ND8974, 359V

Zeven bedden lants in Elsacker.

ELSAKKER – 1426 – R706, F197V

Seven bedden lants in Elsacker streckende mette eynde aende Cort Ryt.

ELSAKKER – 1699 – P126, F366V

Vyerdalff bunder: den Elsacker, aen d'Elst op Steenacker, den kerckwegh oost, synde geweest een smalleen int goedt van Merlyn, by Prins Wilhelm verandert in chynsgoed 1 september 1615 (cyns 10 Schelling Artois + 4 Schelling Lovens = 10 stuivers).

Akker bij een elzenboom, *Alnus glutinosa*, een soort die vooral aan slootkanten groeit. Opmerkelijk is de zeer vroege vermelding van bedden in 1421 op dit perceel. Dat zijn de oudste bedden in Princenhage.

ELST – 1614 – R720, 60

Drie bunder 128 roeden: Delst, op Steenacker (by Merlingshoeve).

ELST – 1615 – R720, 87

Twee stucken erffs, d'een groot 178 roeden, d'ander genaemt d'Elst, drie bunder 128 roeden (twee lopensaet lants is leen), op Steenacker.

ELST – 1668 – GP263, 26V

d'Elst.

ELST – 1699 – P126, F366V

Den Elsacker, aen d'Elst, op Steenacker, den kerckwegh oost.

ELST – 1715 – RH277, 16

3½ gemet lants op Steenacker: d'Elst (smalleen).

ELST – 1742 – GP272, 182

op Steenacker op Delst.

Elst, 'plaats waar elzen groeien'. De els, *Alnus glutinosa*, is een opvallende boom door zijn katjes en proppen en tevens door de kleur van zijn hout, dat na doorzagen oranje verkleurt. Dodoens schrijft 'het elsenhout is van sulcken aert/dattet onder d'eerde/insonderheyt in d'water wesende/nimmermeer en verrot oft en vergaet'.¹¹ Inderdaad is elzenhout zeer geschikt voor beschoeiingen en sluizen. Ook voor het roten van vlas gaf men de voorkeur aan een sloot onder elzenbomen, omdat dit de kleur van het linnen gunstig zou beïnvloeden.

Gezien de ligging van Elst op Steenacker zou men ook kunnen denken aan Oudgermaans alhista bij alha 'heidens heiligdom', net als bij de plaats Elst in de Betuwe, waar onder de tempel uit de Romeinse tijd nog een heiligdom uit de prehistorie is gevonden.¹² Maar het toponiem is niet zo heel erg oud en daardoor lijkt deze verklaring niet erg waarschijnlijk.

FRAAIBOS – 1668 – GP263, F138V

Fraeijbosch inde Huijffacker.

Mogelijk moeten we in Fraay een familienaam zien.

GAGELDONKSEPAD – 1527 – R705, F112

Lants opte Steenacker daer den Gageldoncschen Pat over loopt.

GAGELDONKSEPAD – 1529 – R706, F38

Lants opte Steenacker aender Gageldoncschen pat.

GAGELDONKSEPAD – 1571 – R714, F66V

Opten Steenacker, noortwaerts den pat loopende nae Gageldonck.

Pad naar het naburige Gageldonk.

GANZENPOEL – 1614 – R720, 60

224 roeden: den Gansenpoel, behorend bij Merlingshoeve.

Poel waar tamme ganzen verbleven? Vergelijk Eendenpoel. Wilde ganzen zullen in een akkergebied zoals Steenakker niet voorgekomen zijn.

GEER – 1530 – R706, F65V

Twee lopensaet lants: de Gheer.

Perceel waarvan twee overstaande zijden niet evenwijdig lopen.

GEERDENWEIDE – 1742 – GP272, 23V

4½ gemet weyde: de Geerde weyde.

Weiland in bezit van Gerit.

GEMENE STRIJPEN – 1517 – R424, 137

Stuck erfs: de gemeyn Strypen, 3/4 lopensaet lants, in Steenacker.

Strijp, streep, 'lang en smal perceel', vaak in dorpsakkers of moergebieden voorkomend. Gemeyn slaat op gemeenschappelijk gebruik of eigendom (bijvoorbeeld van erfgenamen).

GEMET – 1732 – RH100, 140

Steede in Westrick met den grooten acker en het Gemeth op Steenacker.

Een gemet is een oppervlaktemaat van 1/3 bunder ofwel 1/3 van 1,29 hectare = 0,43 hectare, ongeveer even groot als een Engelse acre (0,41 hectare). Het gemet is ook gelijk aan twee (grote) lopenzaad.

GESLOTEN AKKER – 1700 – R733, F108V

Drie gemet lants op Kesteren: den Gesloten acker.

GESLOTEN AKKER – 1738 – RH102, F59

Een perceel zaeylant: den Gesloten Akker, op Kesteren.

GESLOTEN AKKER – 1742 – GP272, 366V

Drie gemet agter Kesteren: den Gesloten Acker.

Identiek met Besloten akker, een met een wal omsloten perceel.

GOED VAN BURGST – 1510 – R419, F211

Goede van Borghst.

Landerijen behorend onder Burgst.

GOORSEKESTEREN – 1929 – DE BOER 26, NR. 51

Schaarhout in de Goorsche kesteren.

Deel van het gebied Kesteren, genoemd naar de ligging tegen een perceel het Goor? Maar een dergelijk perceel is onbekend op Steenakker. Eerder van een familie Van Goor.

GRIMMERSGOED – 1502 – R415, F374

Lants opte Steenacker, Grymmersgoet oestwaerts en Heyn Wytmans goet wylen noortwaerts geh. den Portacker.

Onroerend goed van de familie Grimms. Vergelijk Jan Cornelis Grymmers, 1474, D, fol. 17v.

GROENE WEG – 1526 – R705, F82V

Stuck lants half bunder: den Gruynen wech, inde Huyfacker, den gemeynen wech op dander zyde.

GROENE WEG – 1542 – RH120, 15

hij met zyne perden en waghen ofte beesten vaert over den groene Wecht na een stuck land: den langen Acker.

‘Een groenstraat of groene weg is een straat of weg die over braak liggend (groen) land loopt en jaarlijks verlegd wordt over het gedeelte van de drieledige akker dat onbebouwd blijft’.¹³ Deze omschrijving klopt voor de Baronie niet: hier was de dorpsakker niet verdeeld in drie stukken, waarvan er steeds één braak lag (waarover de groene weg zou lopen). Een groene weg in de Baronie is een akkerweg, die tussen de (vaak geploegd liggende) akkers opviel door zijn begroeiing met onder andere Engels raaigras.

HAGAARTSDIJK – 1612 – R719, 249

In Hagaertsdijk.

HAGAARTSDIJK – 1614 – R720, 60

61 roeden: Haegersdijck beh. bij Merlingshoeve.

HAGAARTSDIJK – 1615 – R720, 87V

Stuck lants: Hagaertsdijk oft den Eyckenbosch, 56 roeden op Steenacker.

HAGAARTSDIJK – 1637 – R723, 165

Op Steenacker aen Hagaertsdijk.

HAGAARTSDIJK – 1662 – R726, 184v

In Hagersdyck.

HAGERSDIJK – 1668 – GP263, 107

Hagersdijck.

Dijk, 'enigszins hoger liggende weg door moeras of heide', hier aangelegd of in bezit van de familie Hagaarts.

Het in 1614 genoemde perceel van 61 roeden lijkt verdacht veel op een oude lopenzaad (van 62½ roede).

HAMBRAAK – 1498 – R415, F78

In Steenacker op Hambraick.

HAMBRAAK – 1510 – R419, F79v

lants inde Steenacker opte Hambraick.

HAMBRAAK – 1529 – R706, F2v

Lants, twee lopensaet: de Hantbraick, opte Steenacker, westwaerts aen mynre vrouwen van Sevenberghen erve.

HAMBRAAK – 1553 – R711, 220

Een veertelsaet lants inde Hambraeck inde Steenacker; stuck lants inde Hambraeck, een lopensaet.

Ham 'landtong uitspringend in inundatieterein, meestal meander'.¹⁴ De landtong moet de hoge rug zijn tussen Steenakker en Burgst. De overgang ant > am komt soms voor (Lantbert > Lambert, Santbeek > Sambeek),¹⁵ maar hier het omgekeerde blijkbaar ook (Hambraeck > Hantbraeck). We nemen althans niet aan dat Hantbraeck de originele vorm zou zijn. De vorm Braak zou men bijna als een foutieve vorm voor broek moeten zien: Hambroek, een bekende naam in het zelfde gebied. Maar mogelijk is Hambraak toch een op zichzelf staand toponiem geweest voor een braak, 'ontginning' bij een landtong. Hambraak lag in Steenakker.

HAVERVELD – 1699 – P126, F374

Stuck weyden inden Steenacker: t'Havervelt, half bunder, den kerckpadt oost, met drie lopensaet landt samen geweest een smalleen, veranderd in chynsgoedt.

Haver werd vrij veel verbouwd op de vochtige gronden. Haver werd vooral aan paarden en pluimvee verstrekt, maar ook in de menselijke voeding speelde het een rol (haverhoutpap), evenals voor de bierbereiding. Haver werd in het voorjaar gezaaid en in augustus geoogst. Haver had een veel lager soortelijk gewicht dan rogge. Een zak rogge (een veertel) bevatte 86 liter, maar een zak (veertel) haver 98 liter.¹⁶ Haverstro was voor het vee een geliefd voeder, in tegenstelling tot roggestro, dat ook vaker gebruikt werd om te 'straaien' onder het vee (als ligbed).

HAZENBERG – 1554 – R712, 11V

Een bunder lants: den Hasenberch opte Steenacker.

HAZENBERG – 1602 – R718, F177

Opten emeren aenden Hasenberch westwaerts aende Gageldoncksche strate.

HAZENBERG – 1631 – R723, F27

Erffs op Spangh oft Hasenberch.

HAZENBERG – 1660 – R726, 146

Saeylants op Steenacker, opten Hasenberch.

HAZENBERG – 1668 – GP263, 98

lant op Steenacker: den Hasenberch, honderd roeden.

HAZENBERG – 1668 – GP263, 159

Hasenberch, honderd roeden.

HAZENBERG – 1672 – R728, F48V

Op den Haghsenberch op Steenacker.

HAZENBERG – 1742 – GP272, F23

Den Hasenberg.

HAZENBERG – 1770 – RH108, 203

Opten Hasenberg op Steenakker.

Berg, 'zandige verhevenheid' waar hazen leefden of gezien werden. Hier stond de kapel van Gageldonk.

De vorm Haghsenberch uit 1672 is ontstaan door associatie met de plaatsnaam Hage.

HAZENWEG – 1742 – GP272, 392

den Hoeckacker aenden Hasenweg.

Foutief voor Hasenberch?

HEIAKKER – 1421 – ND 8974, 359V

Twee lopensaet lants: den Heyacker, in den Steenacker.

HEIAKKER – 1426 – R706, F197

Twee loepensaet lants: den Heyacker, int Steenacker.

Land ontgonnen uit heide. Lag er dan nog heide in deze dorpsakker?

HEINING – 1710 – R736, F6

Een perceel saeylant: de Heijninge, twee bunder, oostwaerts s'Heeren straete.

HEINING – 1755 – RH280, 220V

Een perceel land, anderhalf bunder, op Overbroek en Steenakker: de Heyninge, oost sheeren straet, zuid de Dreeff.

HEINING – 1794 – RH113, 74V

een perceel land op Steenakker: de Heyninge, twee gemet.

HEINING, GROTE – 1574 – R715, F141

Stuck lants: de Groote Heyninge, veertien lopensaet, aende Steenacker.

HEININGSKE – 1526 – R705, F82V

Een bunder lants: tHeyningsken.

HEININGSKE – 1665 – R727, 48

Een perceel saeylant: het Heijnincxken, 3½ gemet achter het Out Kerckhoff op Steenacker.

HEININGSKE – 1671 – R728, 14V

Stuck saeijlant: het Heijningsken, twee gemet op Steenacker.

Heining is een veel voorkomend toponiem: de grootste populariteit genoot dit element in de late middeleeuwen. Heiningen zijn met een wal + heg omsloten ontginningen, meestal vrij groot van oppervlak en vooral bedoeld voor de teelt van winterrogge. Heining is afgeleid van hagen, hegen', met eenen haag of heg omgeven, afsluiten'.¹⁷

De meeste heiningen zijn op het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw gesloopt, dit op aandringen van de landbouwvoorlichting. De heggen onttrokken immers voedsel aan de akker terwijl ze ook schaduw wierpen met als gevolg dat langs de akkerranden de gewassen minder goed groeiden. Ook werd door de invoering van de prikkeldraad (begin twintigste eeuw) het afsluiten met heggen overbodig. Het hout was minder gevraagd, door de opkomst van allerlei ijzeren gebruiksvoorwerpen. Zo moeten er honderden kilometers aan wallen + heggen vernietigd zijn. Toch zijn er hier en daar nog restanten van het oude heggenlandschap te vinden, bijvoorbeeld in de omgeving van landgoederen.

HESSELING – 1574 – R715, F114

Stuck lants: de Hesselingen, 2 3/4 bunder in Keysteren.

HESSELING – 1578 – R713, 4

Stuck lants: den Hesseling, een veertelsaet op Keysteren.

HESSELING – 1628 – RH179-24

De Hesselingen, twee gemet.

HESSELING – 1638 – R723, F196V

Stuck lants: de Hesseling, half bunder, oostwaerts de Negen Loopensaet.

HESSELING – 1738 – RH101, 162

Een perceel zaayland op Kesteren: de Hesseling.

HESSELING – 1790 – RH112, 238V

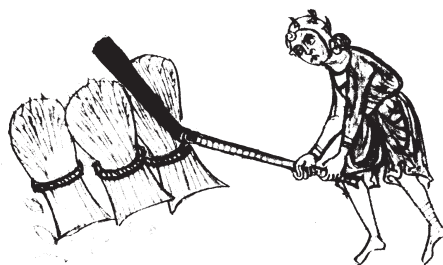
Een perceel zaayland op de Hesseling.

HESSELING – 1794 – RH113, 69

Een perceel zaayland op de Hesselin.

HESSELING – 1905 – BREDANAAR24, NR. 279

Schaarhout op Esseling.



Dorsen. Psalterium van Bonmont, achtste eeuw.

Namen op –ing komen niet veel voor in de Baronie. Ing heeft de betekenis ‘behorend bij’: ‘Das suffix –ing drückt eine Zugehörigkeit aus, und zwar die von Personen zu Personen, von Personen zu Sachen, von Sachen zu Personen, von Sachen zu Sachen.’¹⁸ Vaak komt ing voor in nederzettingenamen en duidt dan op de nederzetting van de clan behorend bij een bepaalde stichter. Het element is in Noord-Brabant tot in de late middeleeuwen in gebruik gebleven.¹⁹ In de Baronie kan men als vergelijking nemen ‘der coteringers erve’ genoemd in 1415.²⁰ Verder de Keerlingen onder Sprundel, de Bouwling- en Kegelingstraat te Oosterhout. Teteringen is geen klassieke –ing -formatie, maar waarschijnlijk een klanknabootsing.²¹ Hesseling kan betekenen: toebehorend aan Hessel. Vergelijk Hezelinus, genoemd in 1084 te Niepkerke en Hezelo, genoemd in 1088 te Sint Truiden.²²

Hessel kan een nevenvorm bij Hasel ‘Hazelaar’ zijn. Maar deze nevenvorm is verder onbekend in de Baronie. Het element Hessel kan ook staan voor een andere boom: de haagbeuk, *Carpinus betulus* (met boomnaam-vormend suffix –ter: hesselter),²³ die tegenwoordig plaatselijk beter bekend als herrenter. Maar een boomnaam met een –ing suffix is vreemd.

Hesselinc kan tenslotte ontstaan zijn uit Hesseldonk, een toponiem dat ook onder Udenhout bekend was: 1476 Hesseldonc en waar uit Hesseldonk waarschijnlijk Hesselinc gevormd is.²⁴ Vergelijk onder Oosterhout de vorming van Eindeling uit Eindeldonck en Boeding uit Boedonc. Dan betekent Hesseling: een zandige opduiking in moerassig terrein, begroeid met hazelaar of eerder haagbeuk.

HOLLE WEG – 1525 – R705, F35V

Inde Steenacker, noortwaerts aenden Holenwech.

HOLLE WEG – 1530 – R706, F82V

Lants inden Steenacker, suytwaerts aenden Hoolenwech.

HOLLE WEG – 1543 – RH120, 16

Vijf lopensaet lants: den Hoolen wecht.

HOLLE WEG – 1627 – R722, 73

Aenden Holenwech.

HOLLE WEG – 1634 – P124, F5

Een bunder landts en bosch: den Holenwech inden Steenacker in Hambroeck daer den Kerckpadt over loopt, den Holenwech noort (cijnsplichtig aan Ten Houte).

HOLLE WEG – 1668 – GP263, 85V

Neven den Holenwech op Steenacker.

HOLLE WEG – 1699 – P127, F514

Een bunder lants en bosch: den Hoolen wegh, aenden Steenacker in Hambroeck daer den kerckpadt over loopt, den Holenwegh noort.

HOLLE WEG – 1700 – R733, F114

Saeylants op Steenacker, noortwaerts de Gebuerstraete ofte den Hoolenwegh.

HOLLE WEG – 1729 – RH100, F17

Zaaylant op Hambroecq zuytwaerts den Hoolenwegh.

HOLLE WEG – 1742 – GP272, 148

aan den Hollenweg.

HOLLE WEG – 1748 – RH104, 133

Een perceel saeylant: den Hollen weg, op Steenacker.

HOLLE WEG – 1751 – RH280, 143V

Een perceel saeyland: den Hoolenweg, twee gemet, op steenakker.

HOLLE WEG – 1788 – RH112, 129

Zaayland op Steenakker, noord den Hollen weg.

HOLLE WEG – 1805

Straatje: den Hilleweg (lees Holleweg!).

HOLLE WEG – 1878 – P401, 1640

De Holle weg, lopend naar perceel G 339, lang 2533 meter.

Hol, hool, 'uitgehold' dus laaggelegen, bijvoorbeeld tussen wallen. Huidige Spoorstraat en Gageldonkseweg, prinsenbeek.

HOOGSPANCK – 1614 – R720, 73V

140 roeden lants: de Hoochspang, op Steenacker.

HOOGSPANK – 1619 – R720, 216V

Op Steenacker opte Hooge Spanck.

Spange 'Lijst waardoor iets omsloten wordt, opstaande rand'.²⁵ Dus een perceel met een wal omgeven.

Het toponiem Spang is uniek in de Baronie.

HOOGSTEEN – 1408 – KORS. 44

Halve bunder gelegen achter Hoghesteen.

HOOGSTEEN – 1426 – ND1223

Land op Hoghen Steene.

HOOGSTEEN – 1430 – AHB1, 5A, 6, 2

Goets after Hoghe Stene; beemd ghelegghen beneden Hoge Steen; beneden Hoogsteen.

HOOGSTEEN – 1440 – ND1010, 125

aen Hoghe Stene.

HOOGSTEEN – 1440 – DEN59

Land op Hogensteen; aen Hoghe steene.

HOOGSTEEN – 1450 – ND1650

Een stuc erfs gelegen op Hogen Steen; dat stuc geheyten Hogen Steen.

HOOGSTEEN – 1472 – CB1, F5

After Hoghe Stene.

HOOGSTEEN – 1474 – D, F24V

zeven lopensaet lants op Hooghe Steyn.

HOOGSTEEN – 1498 – R415, F78

Op Hoighsteen.

HOOGSTEEN – 1621 – ND8414, F65V

D'Landeken op Hoogsteijn.

HOOGSTEEN – 1634 – P124, F23

Een gemeth lands op Hoogen Steyn in d'acker, aen d'Oude Kerckhoff aldaer noort.

HOOGSTEEN – 1698 – R733, F41V

Saeylants op Steenacker aen 't Oude Kerckhoff, oostwaerts de hoeve van Hoogsteen.

HOOGSTEEN – 1699 – P127, F579V

Een gemeth lants op Hoogensteen in d'acker gemeen met andere twee gemeten aent Oudt Kerhoff.

Steen kan in het Middelnederlands onder andere staan voor 'burcht'.²⁶ Maar mogelijk is Hoogsteen ontstaan uit Hoofsteden. De intervocalische d is verdwenen en de f is overgegaan in g. Dan een plaats waar ooit een belangrijke, oude boerderij stond. Hoofstede: hofstad. Steen kan ontstaan zijn onder invloed van de nabij gelegen Steenakker.

In 1768 woonde Jan Dingman Lips op de hoeve Hoogsteen. Zijn dochter Cornelia vond op zaterdag 7 maart van dat jaar een brandbrief bij de schuurdeur, waarin geëist werd tweehonderd gulden aan de paal van het Burgstse Hek te leggen. Maandag hierop bracht Lips deze brief bij stadhouder Damisse van Breda en op de tiende maart legde de slimme Lips 7 'kruys rijksdaelders', waarvan hij het jaartal genoteerd had bij de paal. Zij bemerkten dat het geld zaterdags daarna omstreeks zeven uur 's avonds weggehaald was; 's morgens lag het er nog, RH142, fol. 203v. Jan Dingeman Lips had in die tijd nog andere problemen: het jaar tevoren had een jonge vrouw hem beschuldigd vader te zijn van het meisje waarvan zij op 3 mei 1767 bevallen was. Lips was een rijke boer, dus een aantrekkelijk buitenechtelijke vader. De jonge moeder, Anneke Vincenten, dochter van de weduwe van Vincent Adriaen Vincenten, verklaarde dat zij met niemand anders 'vleselyke conversatie' gehad had, RH142, fol. 184v.

HORST – 1662 – R726, 208V

Een perceel weylant: den Horst, half bunder by Steenacker.

HORST – 1668 – GP263, 161V

Horst.

HORST – 1742 – GP272, 115V

Een gemet: den Horst.

Horst 'hoogte in moeras, meestal begroeid'. Horst komt als appellatief voor bijvoorbeeld In 1699 te Bavel, 'weyde ende heyhorsten', P119, fol. 134v. Ook in de Oosterhoutse Polder wordt in de zestiende eeuw geregeld over horsten gesproken. De omschrijving van horst 'Verhevenheid met secundaire begroeiing na oorbaarmaking door vuur' lijkt voor de Baronie niet helemaal correct.²⁷ Horsten zijn in de Baronie steeds hoogten in moeras.

JOCHEMSEWEIDE – 1905 – BREDANAAR24, NR. 279

Schaarhout op Jochemseweide op Kesteren.

KALVERWEIDE – 1641 – R724, 48V

Stuck erven onder lant en bosch, een bunder in drie percelen op Steenacker: de Calverweyde.

Weiland waarop speciaal kalveren geweid werden.

KANT, LAGE – 1746 – RH104, 32

Saeylant op de Leegekant vanden Steenacker, west de Overbroeksestraat.

Laaggelegen zijde.

KATERMUNTE – 1715 – RH277, 25

3½ gemet bosch en weyde in de Korter Muyten, beneden Steenacker, slegt goet.

KATERMUNTE – 1719 – RH96, F52V

Een bunder weijlant, moerputten en bosch agter Steenacker: de Korte Muijten.

KATERMUNTE – 1766 – RH108, 45V

Een perceel weyland: de Corte Muyten, op Steenacker, suyt de heer van Gageldonk.

Als we uit mogen gaan van Katermunte hebben we te maken met een munt, 'versterking'.²⁸ Kater kan slaan op koter, keuter, dus een keuterboer, hoewel het woord vooral Oost-Nederlands is. Kater komt ook voor in Katerstraat te Baarle, Zundert en Breda. Dan een versterking van de keuterboeren. Een soort schans maar dan uit een vroegere tijd dan de Tachtigjarige Oorlog. Als Muite de juiste vorm is kan men denken aan Middelnederlands mute, 'hol, gevangenis, kerker, wachthuis (?)', maar een hol of gevangenis op een laaggelegen perceel lijkt onmogelijk.²⁹

KEETWEIDE – 1742 – GP272, 279

Anderhalf gemet in Kesteren: de Keetweyde.

Keet waarin veenarbeiders konden logeren. De eerste vermelding van het woord keet in het Nederlands dateert uit het jaar 1287.³⁰

KERKDIJK – 1637 – R723, 165

Op Steenacker aen Hagaertsdijck, oostwaerts aenden Kerckdijck.

Dijk, 'enigszins hoger liggende weg door moeras of heide', hier naar de Haagse kerk. Het gaat hier om een straatje door de akkers naar de Heilaarstraat.

KERKHOF, OUD – 1533 – R706, F198

Lants inde Steenacker achter dOude kerkhof.

KERKHOF, OUD – ZEVENTIENDE EEUW – CH1645, 3

oude Kerchhof.

Plaats waar ooit een begraafplaats lag. Een christelijke? Of een prehistorische begraafplaats? Havermans schrijft over het Oud Kerkhof: 'Voorby Gageldonck na de Beke toe by de hoeve d'Hoochsteen staen eenige boomen by malcanderen welcke plaetse genaemt wert t Oude kerckhof, mogelyck heeft aldaer eertyts een kercke oft capelle gestaen van Gageldonck, dat eertyts onder den Hertoch ende van de Hage gesepareert is geweest', CH1645, fol. 3. Zie onder Burgst, Oud kerkhof.

Het perceel meet ongeveer veertig bij dertig meter; kadastraal bekend als C 357.

KERKPAD – 1700 – R733, F115

Saeylants en bos. westwaerts den Kerkpat.

Identiek met Kerkdijk?

KERKWEG – 1441 – EC351

In Steenacker metten een eynde aen den kerkwech.

KERKWEG VAN GAGELDONK – 1440 – ND1010, 125

In Steenacker aende Hoghe Stene neffens den kerckwech van Gageldonck en van Hambroeck.

De Kerkweg van Gageldonk liep naar de Haagse kerk. Het was een paadje van Gageldonk naar de Steenakkerstraat.

KERTIAANSHEINING – 1527 – R705, F148

Seven lopensaet lant en bosch: (in marge geheyt:) Kerstiaens heyninge, in Keysteren.

Heining van Kerstiaan of van een familie Kerstiaens.

KESTERAKKER – 1512 – R420, F104V

In Keysteracker.

KESTERAKKER – 1531 – R706, F118V

Opte Beeck opte Hesselinge, oostwaerts aende Keysteracker.

KESTERAKKER – 1551 – R711, 59V

Stuck lants, een veertelsaet, in Keysteracker.

Dorpsakker gelegen op Kesteren.

KESTEREN – 1378 – ND8974, F401V

Erffs in Casteren.

KESTEREN – 1428 – ASB13, 190

Land gelegen in Casteren.

KESTEREN – 1430 – AHB1, L2

In Casteren.

KESTEREN – 1440 – DEN59

Beemdt in Casterle.

KESTEREN – 1468 – REYG. 7

In Castere.

KESTEREN – 1472 – CB1, F2

Casteren.

KESTEREN – 1474 – D, F21V

In Casteren.

KESTEREN – 1504 – R416, F152V

In Kasteren.

KESTEREN – 1510 – R419, F211

In Keysteren .

KESTEREN – 1510 – R419, F90V

In Keysteren.

KESTEREN – 1510 – R419, F186V

In Casterle.

KESTEREN – 1514 – R422

Beemden gelegen in Keysteren.

KESTEREN – 1525 – R705, F5V

In Keysteren.

KESTEREN – 1553 – RH121, F13

In Keysteren.

KESTEREN – 1634 – P124, F14

in Caesteren.

KESTEREN – 1699 – P127, F550V

Twee bunder erffs in Caesteren.

KESTEREN – 1708 – R735, F54

in Casteren.

KESTEREN – 1711 – R736, F110V

Op Kasteren (f 108v). In Casteren (f110v).

Het tweede deel van de naam zou Lo, 'bosje op hoge zandgrond' kunnen zijn (in de vorm Casterle vermeld in 1440), een element dat in veel nederzettingenamen in de Baronie aanwezig is (Bavel, Oekel, Sprundel etcetera). Het eerste lid kan men houden voor Romeins *Castra* 'versterkt kamp' ofwel 'legerplaats';³¹ het element zou in de Romeinse en Frankische tijd als appellatief in gebruik geweest zijn.³² Vergelijkbare namen zijn Castelré bij Hoogstraten, Casteren bij Hoogeloon, Kasterlee bij Turnhout en Kesteren in de Betuwe. Alle voorgenomde namen, behalve Kesteren in de Betuwe, zijn waarschijnlijk gevormd uit Casterlo, een lo bij een *castra* 'groot legerkamp voor een heel legioen' (*castra* is enkelvoud en meervoud).³³

Deze castra lagen niet langs de Rijn-limes, maar in het binnenland. In de Romeinse tijd lag er voor zover bekend alleen te Nijmegen een castra. Als we aan een versterking in de buurt van Kesteren moeten denken komt alleen Burgst in aanmerking. Maar hoe oud is die? Het lijkt onmogelijk dat er bij Kesteren een groot legerkamp, een castra, heeft gelegen. Lo lijkt op een andere interpretatie te wijzen: castel kan een boomnaam zijn, de tamme kastanje, *Castanea sativa*. Deze boom werd door de Romeinen in Gallië ingevoerd en gedijde hier goed doordat het klimaat in de Romeinse tijd enkele graden warmer was dan tegenwoordig. Dan zou de betekenis van Kesteren zijn: niet dicht bosje van kastanjabomen op hoge grond. Vergelijk namen als Kastenholz bij Keulen en Castenbom bij Trier, waarin de boomnaam aanwezig is.³⁴ Bij de vorming van Caster uit Casten moet dan dissimilatie hebben plaats gevonden.

KESTEREN, ACHTERSTE – 1614 – R720, 60

127 roeden lants: d'Achterste Kesteren, behorend by Merlingshoeve.

Zie Kesteren. Mogelijk bestaat het perceel uit twee oude lopenzaden van 62½ roede.

KESTERENDRIES – 1525 – R705, F10V

Twintig loepensaet erfs onder lant en bossen en 2½ lopensaet driessen: Keysterdriesch.

KESTERENDRIES – 1529 – R706, F37V

Derdalff lopensaet driesch: de Keysterdriesch.

Dries gelegen op Kesteren.

KESTERENLAND – 1710 – R736, F44

Saylant op Kesterenlandt.

Land, 'bouwland', hier gelegen op Kesteren.

KESTERENSTRAATJE – 1710 – R736, F51

Saeylant op Kesteren, suytwaerts het Kesterenstraetjen.

KESTERENSTRAATJE – 1790 – RH112, 240

Steede, oost het Kesters straatje, west de Beeksche straat.

KESTERSEWEIDE – 1688 – RH276, F29

Een half bunder weijde op Kesteren: de Kestere weijde.

KESTERVEKEN – 1514 – R422

Huys opte Beke aen 't Keysterveken, suytwaerts neven den gemeynen wech toebehoirende Meeusen Jan Aertssonssone.

Veken, 'hek van palen en gevlochten takken'.

KLATERBOOM – 1681 – R729, 154

Op Steenacker aenden Claeterboom.

Klaterboom, 'esp', een boom die geluid maakt bij het minste briesje omdat de stelen van de bladeren heel makkelijk draaien. Klaterboom komt veel minder algemeen voor in toponiemen dan esp. Vergelijk de Klatersedreef in Oosterhout.

KLOOT – 1531 – R706, F120V

Twee lopensaet lants: de Cloot, opte Steenacker.

Kloot is een veel voorkomend toponiem in dorpsakkers. Het duidt op een bolvormig perceel. Deze vorm kan tot stand zijn gekomen door steeds met ploegen in het midden van de akker te beginnen: hierdoor wordt de grond van de akker naar het midden van het perceel toe geploegd. Maar ook kan de boer grond verplaatst hebben met de aardkar (een molbord kende men niet in Princenhage). In de pachtcontracten zien we geregeld bepalingen over het rondkarren van percelen.

KOPPENSVEERTELZAAD, DAAM – 1614 – R720, 60

205 roeden: Daen Coppens Veertelsaet, bij Merlingshoeve.

KOPPENSVEERTELZAAD, DAAM – 1615 – R720, 88V

Stuck lants: Daem Coppersveertelsaet, 205 roeden op Steenacker.

Veertelzaad: vier lopenzaad. Als we uitgaan van grote lopenzaden van 66 roeden, komen we voor vier lopenzaad op 264 roeden. Het zullen eerder kleine lopenzaden van vijftig roeden geweest zijn: $4 \times 50 = 200$ roeden. Het perceel blijkt iets groter te zijn, namelijk 205 roeden. Hier bezit van Daam Koppens.

KOUD LAND – 1668 – GP263, 14V

Couwlant.

Koud land, dat slechts langzaam opwarmt in het voorjaar en daardoor pas laat bewerkt en bezaaid kan worden? Of bezit van een familie Cou?

KRUISPAD – 1664 – RH274, 69

Stuck zaeijlandt: den Cruijspat, 2½ gemet (bij de Grote Hoeve van Gageldoncq).

Gelegen aan een pad naar een veldkruis of zoenkruis (opgericht na een doodslag) ? Of een pad dat een ander pad of een weg kruist?

KWADE AKKER – 1688 – RH276, 29

Twee gemet lants: den Quaden acker.

KWADE AKKER – 1742 – GP272, 328

Drie gemet in Kesteren: den Quaden Acker.

Kwaad wijst op onvruchtbaarheid of veel onkruid.

KWAKKELSAKKERKE – 1748 – RH104, 120V

Twee gemet bosch op Kesteren: het Quackelsakkerken, oost de straet.

Kwakkel, 'kwartel', een vogel die lijkt op een kleine patrijs. Deze vogel kwam vroeger algemeen voor, vooral in graanakkers. Tegenwoordig nog aanwezig in enkele Brabantse dorpen, ook in het voormalige Princenhage.³⁵ De vogel is sterk achteruitgegaan door intensivering van de landbouw en het verdwijnen van graanakkers. Kwakkel is ook een familienaam³⁶.

KWARTIERMEESTERSVELD – 1742 – GP272, 153

2½ gemet: 't Quartiermeestersvelt.

Kwartiermaker (of kwartiermeester) is een functie in het leger.

KWARTIERVELD – 1790 – RH112, 219

Een perceel hooijland op Kesteren: het quartierveld, west de watersloot.

Waarschijnlijk identiek met voorgaand toponiem.

LAND, LANG – 1668 – GP263, 108V

het Langhlandt.

LAND, NIEUW – 1615 – R720, 88V

Een stuck lants: het Nyeuwlant, 183 roeden op Steenacker.

Nieuw ontgonnen bouwland.

LEISLOOT – 1567 – R714, F135

In Keysteren aenden Leysloot.

Ley als benaming voor beken komt veel voor in plaatsen als Ginneken en Gilze. Lei hoort bij leiden, dus een gegraven of vergraven water (bijvoorbeeld rechtgetrokken). In Princenhage komt Lei juist bijzonder weinig voor. Beekjes heten hier meestal loop.

LICHT LAND – 1688 – RH276, F19

Twee gemeten licht landt op Steenacker.

Akkeronkruiden.



Licht, 'onvruchtbaar'. Hier als appellatief.

LIESWEIDE – VM

In Kesteren, tegen Burgst.

Weiland begroeid met lies, bijvoorbeeld Gele lis, lisdodde en andere planten met dunne, lange bladeren.

LOOFRIJSHOEVE – 1619 – R518, 1V

Loofrijshoeve.

Grote boerderij van de familie Loofrijs. Deze hoeve stond in Varent. De vermelding in Steen-akker heeft betrekking op gronden van deze hoeve aldaar.

MAAIKENSLOPENZAAD – 1612 – R719, 282

Stuck lants: Maeijckens Loopensaet, 49 roeden op Steenacker, noortwaerts aende straete aldaer: den Hoolenwech.

Perceel ter grootte van een kleine lopenzaad van vijftig roeden, in bezit van Maaïke. Blijkbaar kwam in Princenhage ook de kleine lopenzaad als landmaat voor (meest gebruikelijk was de grote lopenzaad van 66½ roeden).

MAAKRIJK – 1533 – R707, F39

Een lopenzaet lants en erfs: de Maicryck, inde Bremheyninge.

MAAKRIJK – 1569 – R715, F99

Stuck bosch en erfs: Maeckryck inde Huyfacker en Steenacker opte loop aldair die daer doir loopt.

MAAKRIJK – 1594 – R717, 132

Stuck bosch en erfs: Maeckryck, inde Huyfacker ende Steenacker, opden loop die daer deur loopt.

Perceel met goede grond, waardoor de eigenaar rijk werd.

MEERLAND – 1614 – R720, 60

181 roeden: het Meerlant, bij Merlingshoeve.

Land bij een meer, een waterplas? Of land dat ingemeerd was, met een wal omgeven?

MELISSEN LANGE AKKER – 1668 – GP263, 51

Marijnissen langen Acker, anderhalf gemet.

MERTENSDIJK – 1428 – ASB13, 190

Heyninge. gelegen neffens Heinric Mertens Dijk.

MERTENSDIJK – 1440 – DEN59

Item Henryck Mertens van. ende noch 34 lopensaet lant gelegen t'eynden Jan Mertenssoens Dijk.

Dijk, 'enigszins hoger liggende weg door moeras of heide', hier bezit van Hendrik of Jan Mertens.

MOEDER TRUIKENSLAND – 1770 – RH108, 181

Twee gemet zaayland: Moeder Truijkenland.

MOERKE – 1567 – R714, F113V

Lants by dMoerken opte Steenacker omtrent de Bremheyninge.

MOERKENS – 1742 – GP272, 30V

de Moerkens in Kesteren.

Blijkbaar lag er in Steenakker ook moer. In 1526 wordt van een stukje moer het volgende gezegd: tgebruyck van 'n stuccken moers in de Steenacker voor twintig jaer lang daer vut te moghen slaen soo veel torve als hy sal connen oft moghen. sal de torven van de stuc moers voirs. opte cante van des voirs. Willems Janssen erve int spraey mogen leggen behoudelic dat tselve den selven Willem egeen belet en doe int eggen oft int eeren, R705, fol. 71 (eeren = ploegen).

MOST – 1440 – ND1010, 120

Eenen beemt in Casterle: den Most.

MOST – 1440 – DEN59

Een beemdt in Casterle: den Most.

MOST – 1474 – D, F21V

Anderhalf bunder beemde in Casteren inden Most.

MOST – 1790 – RH112, 238

Inde Most.

MOSTEN – 1742 – GP272, 257

Vier gemet: de Mosten.

MOSKE, KLEIN – 1609 – R OOSTERHOUT291, F127

Een half bunderweyde: Cleyne Mosken, in Casteren.

Mos, 'poel, moerassige grond'.³⁷ Most: plaats met poelen. Most werd ook wel gebruikt om een plaats aan te geven waar (veen) mos groeide.

MOSTERD – VM

Gevormd uit musterd, takkenbos? Of uit Most?

NEGEN LOPENZAAD – 1638 – R723, F196

Stuck lant: de Negen Loopensaet, twee gemet, westwaerts de Hesselinghe.

Als we uitgaan van de grote lopenzaad (van 1/6 bunder) zou dit perceel anderhalf bunder groot moeten zijn. Het is maar 2/3 bunder. Ooit in twee helften opgesplitst.

OMENLAND, GEERT – 1770 – RH108, 182

Een perceel zaayland: Geert Oomenland, op Steenakker.

OUD KERKHOF – 1517 – R424, 132

tPeysbloecxken achter dOude kerckhoff.

OUD KERKHOF – 1525 – R705, F4V

Lants inde Steenacker, achter dOude Kerchhof.

OUD KERKHOF – 1534 – R707, F113V

Twee stucken lants inde Huyfacker, achter dOude Kerchhof.

OUD KERKHOF – 1550 – R711, 5V

Lants inde Steenacker aende Oude kerchoff.

OUD KERKHOF – 1573 – R715, F90

Lants inde Steenacker, aen dOude Kerckhof, westwaerts aen tvoirs. Out kerckhof .

OUD KERKHOF – 1618 – R720, 194V

Stuck lants op Steenacker achter d'Oude Kerckhoff.

OUD KERKHOF – 1634 – P124, F23

Lands op Hoogen Steyn in d'acker, aende d'Oude Kerckhoff aldaer noort.

OUD KERKHOF – 1647 – R724, 286

Achter d'Out Kerckhoff.

OUD KERKHOF – 1699 – P127, F579V

Een gemet lants op Hoogensteen in d'acker, gemeen met andere twee gemeten aent Out Kerhoff.

OUD KERKHOF – 1700 – R733, F108V

Saeylants op Steenacker aen het Out Kerkhoff, oostwaerts aende gebuerstraet.

OUD KERKHOF – 1701 – R733, F168

Een perceel saeylant achter het Oudt Kerckhoff.

OUD KERKHOF – 1746 – RH104, 42V

Agter het Oude Kerkhoff.

In 1659 werd het Oud Kerkhof opgemeten: 'Het out Kerckhoff op Steenacker is bij schouteth ende Schepenen in de Hage gemeten ende is oost ende west lanck bevonden acht roeden ende zuyt noort in de breete seven roeden, Bredaesche lantmate, ende is affgepaelt aende oost-sijde tegens de erve van Sebastiaen Adriaen Dijckers, in presentie van Cornelis, synen sone, ende Jan Claes Jacobs Peebergh, syn behoutsone. Item aende suytsyde in presentie van Cornelis Jan Adriaen Huybrechts, eygenaer over den gebuerwech aldaer. Item aende west-

syde in presentie van Adriaen Jacob Lyps ende synen zone, proprietaris aldaer, ende aende noortsyde van tvoors. kerckhoff mede in presentie van voors. Lyps ende synen sone, oijck proprietaris aldaer, alle ten dyen eynde aldaer ontboden. in Anno 1659 is 't voors. kerckhoff gedaen omspaeijen ende met eycken plantsoen beseth van wegen ende tot profijt van de kerck vande Haghe, Den grooten Lindeboom, aldaer gestaen hebbende, is oijck tot profijt van de kerck vercocht. Ende is aldaer gevonden eenen grooten witten steen oft saerck, die van daer is gebrocht op de pletse oft dorp alhyer ende geleght onder den drop van de pompe aldaer'.³⁸

Het Oud Kerkhof heeft, gezien de bovenopgegeven lengte en breedte (8 X 7 roeden van 5,6 meter, dat is ongeveer 45 bij 39 meter), een oppervlak van ongeveer 1755 vierkante meter. Was het perceel vanouds bezit van de gemeente? Werd het niet bebouwd uit eerbied voor de aldaar ter aarde bestelde doden? De grootte op het minuutplan van het kadaster is ongeveer 35 X 30 meter, ofwel circa 1050 vierkante meter. Er moet dus in de loop der eeuwen een stuk van afgeploegd zijn. Of mogelijk is een omringende wal bij aangrenzende percelen gevoegd.

Bij Heerjansdam komt een toponiem Out Kerckhof voor, 1685. Het zou het kerkhof van Serheienkerk of Heinkerc geweest kunnen zijn, daterend uit de tiende of vroege elfde eeuw.³⁹

Het Oude Kerkhof zou bij de kapel van Gageldonk behoord kunnen hebben, maar dat was een klein, simpel kapelletje, waar wel nooit mensen begraven zullen zijn. Dan een prehistorische begraafplaats? Vergelijk Tommel.

OVERBROEKSESTRAAT – 1628 – R722, 125

Opte Steenacker, westwaerts aende Overbroecksche strate.

OVERBROEKSESTRAAT – 1746 – RH104, 32

Saeylant op de Leegekant vanden Steenacker, west de Overbroeksestraat.

Weg van Breda naar het Nieuw Veer, langs het gebied Overbroek. Nu Heilaarstraat en Meester Bierensweg.

OVERBROEKSEWEG – 1720 – RH96, 155

Het Kleyn Ackerken op Steenacker, westwaerts den Overbroecxsen wegh.

Identiek met Overbroeksestraat.

PAARDENWEIDE – 1742 – GP272, 137

4½ gemet, nu: de Peerdenweijde.

PAARDENWEIDE, DERDE – 1905 – BREDANAAR24, NR. 279

Schaarhout op de Derde Paardenwei.

Weiland waarop speciaal paarden werden geweid.

PAN – 1531 – R706, F120V

Een lopensaet lants: de Panne.

PAN – 1533 – R706, F173

Een lopensaet lants: de Panne.

Pan duidt op lage ligging, uitgehold.

PAPAARTSHEINING

Papaerten heyninghe.

Papaart is een familienaam.⁴⁰ Zie verder bij Heining.

PARAKKER – 1542 – R709, 121

Stuck lants: den Paracker, een veertelsaet, zuytwaerts aenden kerckwech.

Parre, 'Omheinde plaats, afgesloten terrein'.⁴¹ Dus een omheinde akker.

PEERTBLOK – 1510 – R419, F186V

Stuck erfs: tPeertblock, onder heyde en weyde half bunder.

Mogelijk foutief voor Peertsbroeck.

PEERTSBROEK – 1466 – R418, F84V

Stuck beemden: tPeertbroeck, twee gemet.

PEERTSBROEK – 1474 – D, F13

tPeirtbroeck.

PEERTSBROEK – 1511 – R419, F117V

Stuck lants in de Huysacker: tPeertbroeck, neve de gemeyn acker opte zuytzyde.

PEERTSBROEK – 1517 – R424. 145V

1/4 bunder weyde: tPeertbroeck.

PEERTSBROEK – 1525 – R705, F4V

Aen tPeertsbroeck (s doorgestreept).

PEERTSBROEK – 1525 – R705, F20V

Stuck beemden: tPeertbroeck inde Steenacker.

PEERTSBROEK – 1530 – R706, F79V

Lants opt Peertsbroeck inde Steenacker.

PEERTSBROEK – 1533 – R706, F198

Lants aent Peertbroec.

PEERTSBROEK – 1617 – R720, 149

Twee weijen, een bunder: de Peertsbroeck, mette grachten en hollen daertoe behorende.

PEERTSBROEK – 1679 – R729, 97

Weijden inde Peertsbroeck bij de Steenacker.

PEERTSBROEK – 1742 – GP272, 8V

de Paardsbroeken.

PEERTSBROEK – 1801 – RH283, 182V

Een perceel weyland by Steenacker: de Paardenbroeken, half bunder, noord Gageldonk.

PEERTSBROEKEN – 1568 – R714, F232V

Stuck weyden: de Peertsbroecken, 5/4 bunder int Peertsbroeck.

PEERTSBROEKEN – 1715 – R736, F125

Een perceel soo saey als weylant: de Persbroecken, half bunder, aende Steenacker.

PEERTSBROEKEN – 1747 – RH104, 52V

Een perceel weyde op Steenacker: Peerdsbroekken.

PEERTSBROEKEN – 1790 – RH112, 167

Aan de Peerdsbrokken (!) op Steen Akker.

Broek, 'moeras', meestal vroeg ontwaterd en ontgonnen. Hier gebruikt voor het weiden van paarden.

PEISBLOKSKE – 1517 – R424, 132

Een gemet weyde: tPeysbloecxken, inden Steenacker achter dOude Kerckhoff.

Blok, 'omsloten perceel', bezit van de familie Peys, een bekende familienaam in de Baronie.⁴²

POELTJES – 1696 – R732, 130V

Saeijlants op Steenacker, westwaerts de Poeltjens.

Poel, 'waterplas'.

POLDERSWEIKE – 1742 – GP272, 14V

Anderhalf gemet van 't Polderweijken.

Weiland in bezit van een polderbestuur.

POORTAKKER – 1502 – R415, F374

Lants opte Steenacker. Heyn Wytmans goet wylen noortwaerts geheten den Portacker.

POORTAKKER – 1529 – R706, F14

Een lopensaet sleyck: de Poortacker, inde Steenacker.

POORTAKKER – 1555 – R712, 69V

Stuck lants: den Poortacker, vijf lopensaet, inde Steenacker

POORTAKKER – 1565 – R714, F52

Stuck lants: den Poortacker, een bunder, inde Steenacker.

POORTAKKER – 1596 – R717, 173V

Een lopensaet lants: den Poortacker, in de Steenacker.

POORTAKKER, GROTE – 1553 – R711, 212

Stuck lants: den Grooten Poortacker, half bunder, opte Steenacker.

POORTAKKER, KLEINE – 1553 – R711, 212

Stuck lants: den Cleynen Poortacker, twee lopensaet.

Poort duidt op ligging bij een hek waarmee de boeren de Steenakker konden betreden. Dit hek stond in de wal die de gehele Steenakker omgaf. Over de Poortakker liep een pad van Hambroek naar Gageldonk. Steenakker was de dorpsakker van de nederzettingen Burgst, Gageldonk, Prinsenbeek, Hambroek en Overbroek.

PUITENBOS – 1512 – R420, F114V

Drie bunder onder beemde en weyde: Puytenbosch, aende Steenacker.

Puit, 'kikker'. Dus een bos waar kikkers voorkwamen. Het perceel was in 1512 in gebruik als weide en beemd: er groeiden dus geen bomen en struiken meer, zoals men voor een bos mag verwachten.

PUTBOS – 1613 – ND8022, 113

Lants inde Steenacker op Putbusch.

Corrupt voor Puitenbos?

RIETBEEMDJE – 1634 – P124, F29V

Een halff bunder beempden in Keysteren: het Rietbeempdeken, den Acker noort, den Ley-sloot suyt.

Beemd waarop veel riet, *Phragmites communis*, groeide.

RIJKELERDIJSKE – 1421 – ND 8974, 359V

Een lopensaet lants in Steenacker: Ryckelers dyckens –

RIJKELERDIJSKE – 1426 – R706, F197

Een loepensaet lants: tRyckelerdyckken, int Steenacker. streckende metten eynde opten waterlaet.

Dijk, 'enigszins hoger liggende weg door moeras of heide', hier echter een stuk land. Was het land genoemd naar de ligging tegen een dijk? Rijkeler is een familienaam. Vergelijk Mertensdijk en Hagaartsdijk. Of moeten we denken aan dijk in de zin van poel?

RIJT – 1668 – GP263, 33V

Op Steenacker aende Rijdt.

RIJT – 1742 – GP272, 328

op Steenacker aende Rijth.

RIJT, KORTE – 1426 – R706, F197V

Lants in Elsacker streckende mette eynde aende Cort Ryt.

RIJT, LANGE – 1421 – ND 8974, 359V

Lants streckende metten eijnde tot Lange Ryt toe.

RIJT, LANGE – 1426 – R706, F197V

Een half lopensaet lants streckende metten eynde totter Langer Ryt toe.

Rijt, 'kleine waterloop'; het woord is verwant met Rijn.⁴³ Men zou met rijt vaak het dalvormige begin van een beek aangeven.⁴⁴ In de loop der eeuwen verloor de waterloop deze naam meestal en ging de naam over op het aanliggende land.

De Korte Rijt is waarschijnlijk de Vinkenburgseloop; de Lange Rijt zal dan de Bosloop zijn.

SCHOOFAKKER – 1530 – R706, F130

Stuck lants: den Schoofacker, suytwaerts aenden gebuerwech.

SCHOOFAKKER – 1727 – RH277, 159V

half gemet: den Schoofacker.

SCHOOFAKKER – 1760 – RH281, 35V

Clooster van Corsendonk bezit een perceel erve: den Schoofacker en Doorendijk, op Steen-
akker, vijf lopensaet.

Akker die schoven, dat is graan, voortbracht? Schoof kan naast 'bundel, bos, van stro' ook betekenen 'het te velde staande gewas'.⁴⁵ Schoof,ouder schobbe, was de naam voor het gedorste stro, garf de naam voor het ongedorste. Hoeufft schrijft begin negentiende eeuw: 'Garwe, garve of garf: een bundel koorn-aren...In Neder-Saksen is garwe insgelijks voor een bundel kooren-aren gebruikelijk; ter onderscheiding van schoof, schauf, een bundel stroo, of eene gedorschte garwe'.⁴⁶ Een garf werd meestal met een band (soms met twee) gebonden. Een aantal van meestal acht garven vormden een hok; in een dergelijk hok konden de garven drogen. In de twintigste eeuw werd in plaats van garf ook wel schoof gezegd voor een ongedorste graanbundel.

SIBBENHEINING – 1534 – R707, F114

Stuck lants en bosch: Zibbenheyningsken in Keysteren (twee stuivers Gageldonc chyns).

SIBBENHEININGSKE – 1558 – RH121, F60

Stuck lants metten busken: Sibben Heynicxken.

Heining van de familie Sibben, Sips. Vergelijk Jan Sib Peter Sibben, 1499, R415, fol. 90.

SMEERVELD – 1700 – R733, F108

Een perceel weyde: het Smeerveld, oostwaerts de Hoeve van Burst.

Smeer wijst op een vette bodem. Vergelijk de Smeerputten onder Oosterhout.

SPOOR – 1775 – RH109, 218V

Op Steenakker, noort het spoor off den weg.

Spoor 'karspoor'.

STAALTJESWEIDE – 1742 – GP272, 328

Anderhalf gemet: Staaltjens weijde.

Weiland van de familie Staaltjes.

STEEN – 1472 – CB1, F5V

Een stucxken bi Stene heit den Vlasschertacker, een lopensaet.

Steen verkort voor Steenakker? Of voor Hoogsteen?

STEENAKKER – 1408 – KORS. 44

Land in Steenacker; bij Steenacker.

STEENAKKER – 1415 – G, F18

Int Steenacker.

STEENAKKER – 1421 – ND 8974, 359V

Inden Steenacker.

STEENAKKER – 1426 – R706, F197V

Den Heyacker int Steenacker.

STEENAKKER – 1428 – ASB13, 190

Inde Steenacker.

STEENAKKER – 1440 – DEN60

In Steenacker.

STEENAKKER – 1441 – ERENS

Steenacker.

STEENAKKER – 1441 – EC351

In Steenacker.

STEENAKKER – 1464 – RAM, THORN1119, P. 19

Die thiende inden Steynacker.

STEENAKKER – 1474 – D, F10V

In Steenacker.

STEENAKKER – 1498 – R415, F78

In Steenacker.

STEENAKKER – 1509 – R418, F85

In Steenacker.

Kaart uit K. Leenders:
Historisch geografische
streekbeschrijving VIII:
Steenakker.

STEENAKKER – 1510 – R419, F79V

Inde Steenacker

STEENAKKER – 1512 – R420, F112

Vier buynder zeylants opten Steenacker.

STEENAKKER – 1529 – R706, F2V, 55

Opte Steenacker; int Steenacker.

STEENAKKER – 1598 – R718, F36V

Opte Steenacker

STEENAKKER – 1616 – R515, 123

Stuck landts: den Steenacker, twee bunder.

STEENAKKER – 1634 – R723, 82

Stuck lants: den Steenacker, 2½ bunder op Steenacker

STEENAKKER – 1718 – ND8997, F89V

Een perceel zaylant: den Steenacker, twee bunder.

STEENAKKER – 1730 – RH100, F66

Een bunder: den Steenacker.

STEENAKKER – 1731 – RH100, F95

Zaaylant op Steenacker, oostwaerts den Emersen wegh.

STEENAKKER – 1742 – GP272, F93V

Op Steenacker.

Steenakkers komen in de Baronie frequent voor. Waarschijnlijk is steen hier een aanduiding voor Romeinse restanten in de bodem: ter plaatse zal dus een Romeinse gebouw hebben bestaan, waarvan de bakstenen en tegulae over het oppervlak verspreid zijn. Bij het ploegen van een perceel met stenen zal de ploeg makkelijk beschadigd worden: voor de boer is het dus een lastig terrein. Steen kan ook wijzen op de aanwezigheid van leem, die gebruikt zou kunnen worden voor het bakken van stenen.

In Belgisch Limburg zou het woord wijzen op natte grond met lemig substraat.⁴⁷ Steen wijst echter ook vaak op de aanwezigheid van restanten uit de Romeinse tijd, zoals dakpannen.⁴⁸

In 1958 werden door Moelands al Romeinse scherven gevonden op het perceel Gageldonkseweg 6: 'De gevonden aardewerk scherven zijn merendeels afkomstig van Romeins vaatwerk en volgens deskundigen uit de 2e eeuw na Chr. Het voorkomen van Romeinse scherven betekent nog niet dat de Romeinen op Steenakker zijn geweest; rondtrekkende kooplieden hebben ongetwijfeld veel aan de inheemse bevolking verkocht. Dat in de Romeinse tijd en veel vroeger reeds mensen in de omgeving van Steenakker hebben gewoond is bewezen door de vele aardwerkresten die zij hebben nagelaten'.⁴⁹

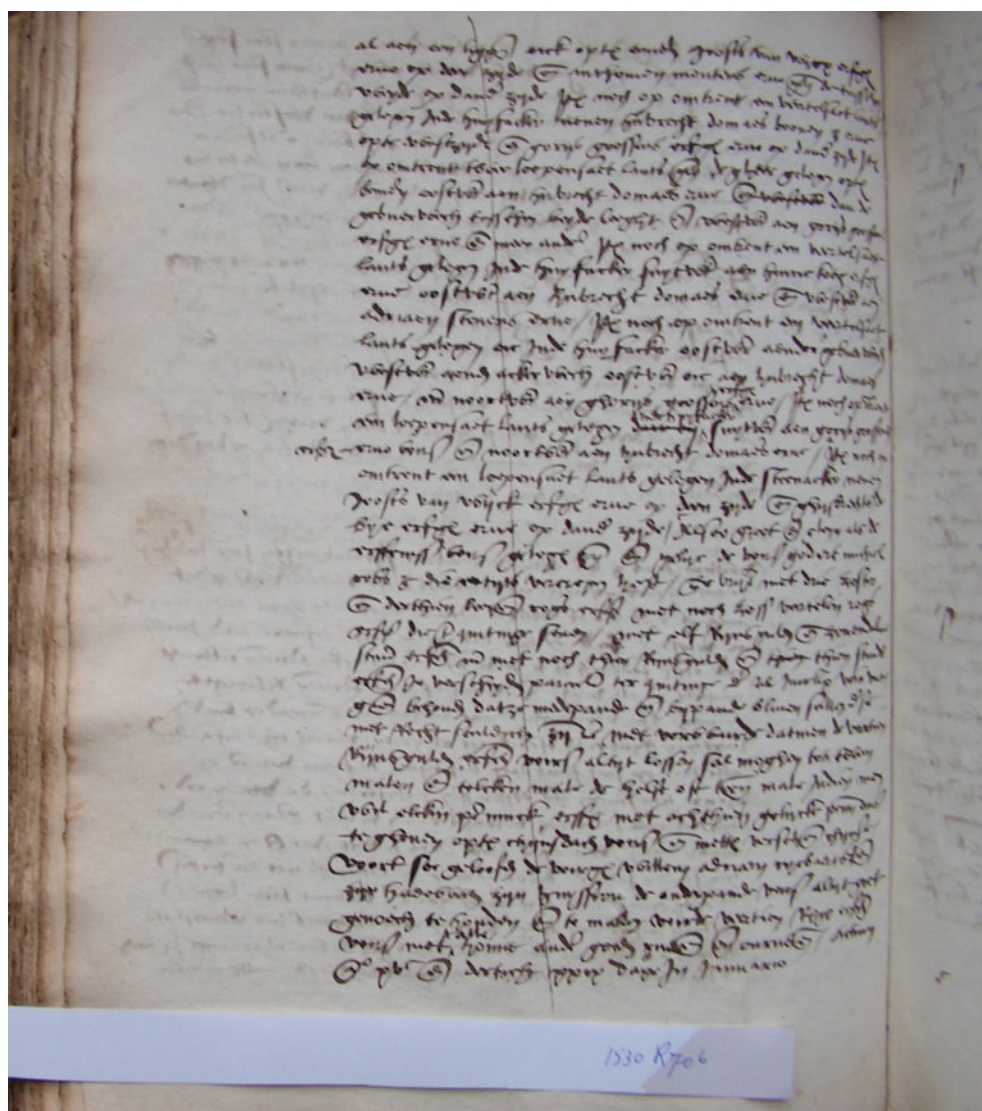
Recent (1999) zijn op de Steenakker tussen Breda en Prinsenbeek, een groot aantal vondsten gedaan, onder andere uit de Romeinse tijd. Op de Steenakker te Maasbracht werd een Romeinse villa opgegraven.⁵⁰ In de buurt van Antwerpen groef men in de Steenakkers ook veel Romeinse oudheden op. Op de Steenakker te Wijnegem werd een openluchtheiligdom aangetroffen.⁵¹ Steenakker is dus een archeologisch interessante 'site'.

De tienden van het gebied Steenakker behoorden toe aan de abdij Thorn, maar de Heer van Breda pachtte deze van die abdij: 'de baenderheer van Breda heeft de tienden van Steenacker en Kerckacker in pachtinge oft arrende van t stift van Thoor voor 35 sesteren rogs sjaers', GAB IV-1, 1645. In 1624 werden bij het beleg van Breda door Spinola uit voorzorg de granen van de boeren meest binnen Breda gebracht. Henrick Henrick Sibbs had de thiende van Steenacker in een schuur van Wouter van Chaem opgeslagen: die schuur brandde af. R824, fol. 208v.

STEVENSLOPENZAAD, HUIB – 1609 – R OOSTERHOUT 291, F 127

Een lopensaetlants: Huyb Stevensloipensaet inden Steenacker.

Opvallens is het grote aantal toponiemen met lopenzaad/veertelzaad in Steenakker. Duidt waarschijnlijk op hoge ouderdom. Hier een perceel ter grootte van een lopenzaad in bezit van Huibert Stevens.



Vermelding van diverse percelen in Steenacker, 1530, R706.

STRIJP, LANGE – 1430 – AHB1, L11B

Die Langhe Stripe.

STRIJP, LANGE – 1472 – CB1, F5V

Item die langhe Stripe op Steenacker, hout een lopensaet.

STRIJPEN – 1466 – R418, F84V

Stuck lants: die Strypen, twee lopensaet.

STRIJPEN – 1525 – R705, F20V

Twee lopensaet: de Strijpen, inde Steenacker.

Strijp, 'lang en smal perceel', vaak in dorpsakkers, zoals hier het geval is. De oppervlakte van een lopenzaad wijst op hoge ouderdom.

TARWEAKKER – 1645 – R724, 230

Stuck saeylants: den Terwacker, op Steenacker, een gemet.

Tarwe werd weinig verbouwd. Het meeste brood was van roggemeel. Tarwebrood was een luxeproduct dat geconsumeerd werd door de dorpselite: schout, pastoor en dergelijke lieden. Bij feestelijke gelegenheden werd door de gewone burgers en boeren misschien ook tarwebrood gegeten. Er waren in Hage-dorp wel diverse bakkers.

TIELENHEINING – 1428 – ASB13, 190

Land gelegen. tussen Jacob Tyelenheyninge opte zuytzide.

Heining, 'met een wal en heg omgeven stuk grond, ontgonnen op de heide', meestal daterend uit de late middeleeuwen. Hier bezit van Jacob Tielen.

TOMMEL – 1415 – G, F18

Eene loepensaets lants ghelegghen int Steenacker gheheiten die Tommel.

TOMMEL – 1428 – ASB13, 190V

Stuc lants bi de Tommel; land t'eynden d'Echelsven bij de Tomme.

TOMMEL – 1474 – LAND

Vier lopensaet lants: de Tommel.

Tommel < Lat. Tumulus, 'grafheuvel'⁵². Tommel kan ook een diminutiefvorm bij tombe zijn.⁵³ Tommels werden opgericht voor belangrijke overledenen en wel reeds in Nieuwe Steentijd, maar ook in de Bronstijd en de Gallo-Romeinse tijd.⁵⁴ Het toponiem Tommel komt onder andere voor te Galder, Baarle-Nassau en Princenhage (in Steenakker en te Effen). Waarschijnlijk werden de begraafplaatsen eeuwenlang nog gerespecteerd en niet omver geploegd. Maar in de loop der middeleeuwen vielen ook de tomme's ten prooi aan de uitbreiding van het akkerareaal. Men beschouwt de begraafplaatsen tegenwoordig ook wel als een territoriumaanduiding van de familiegroep die ter plaatse woonde.

In Princenhage zijn bij recente opgravingen diverse tumuli aangetroffen: een bij Westrik en twee stuks bij Vinkenburg. Zij dateren uit de Midden-Bronstijd.⁵⁵ In de eerste werden restanten van enkele begravingen aangetroffen.

Het perceel kan gelokaliseerd worden als G 431. Het perceel meet ongeveer 60 bij 90 meter = 0,54 hectare.

TREKSLOOT – 1700 – R733, F109

Lants aende Bremheyninge, oostwaerts de Treksloot.

Belangrijke sloot; hier de Bethlehemloop.

TUITELBERG – 1701 – R733, F166

Een perceel saeylant: den Tuijtelberch, half bunder, op Steenacker.

TUITELBERG – 1902 – BREDANAAR21, 282

Schaarhout op de Tuitelberg.

Tuitelen betekent ‘wankelen’⁵⁶. Maar wat kan dat met een berg te maken hebben?

Mogelijk moeten we eerder denken aan Middelnederlands tute dat onder andere betekent: schenkan en een in een punt uitlopende haardracht van vrouwen.⁵⁷ Dan een aanduiding voor een berg met een dun uitlopend stuk, een kleine tuit. De –l moet dan ingevoegd zijn.

TWEE LOPENZAAD – 1658 – RH132, 26V

Een stuck landts gelegen op Steenacker, Leen wesende onder Borgst, ende hebben den naeme Twee loopensaet ende dat tselve de groote heeft van omtrent een gemeth.

Twee grote lopenzaden vormen inderdaad samen een gemet. In 1658 was het gebruik van de maat lopenzaad al sterk verminderd en achtte men het nodig oude mensen een verklaring over de grootte van de lopenzaad af te laten geven. Hier bleek het perceel van twee lopenzaad de grootte van één gemet te bezitten. Een perceel dat de Veertien lopenzaad werd genoemd bleek zeven gemet groot te zijn. Zie bij Veertien Lopenzaad.

In een verklaring uit 1657 blijkt dat in Princenhage en in Meer er nooit meer dan zes lopenzaad in een bunder gingen. R827, fol. 87. Er werden dus geen kleine lopenzaden (van vijftig vierkante roeden) en ook geen oude lopenzaden (van 62½ roede) gebruikt. Althans niet in de zeventiende eeuw. Maar in de middeleeuwen waarschijnlijk wel.

VEERTELZAAD – 1615 – R720, 88V

Stuck lants: de Veertelsaet, 169 roeden op Steenacker.

VEERTELZAAD AAN DE BOLCK – 1614 – R720, 60

169 roeden: de Veertelsaet aenden Bolck, by den Bolck (van de Merlingshoeve).

VEERTELZAAD, LANGE – 1558 – RH121, F60

Stuck lants: de Langhe Veertelsaet, op Steenacker.

Een veertelzaad is vier (grote) lopenzaad, dat is 0,84 hectare, ofwel 2/3 bunder. In roeden uitgedrukt 2/3 van 400 roeden = 267 roeden.

VEERTIEN LOPENZAAD – 1658 – RH132, 26V

Stuck zaeylant op Steenacker, leen onder Syne Hoocheyt, heeft den name van Veertien Loopensaet ende de groote van seven gemeth oft weynich min oft meer.

Dit is een zeer groot perceel van 14 X 0,21 hectare = 2,94 hectare. Waarom is dit perceel niet bekend in de leenboeken?

VELDBLOK – 1528 – R705, F219

Stuck weyden: tVeltsblock, een bunder aende Steenacker.

Blok van de familie Velds? Of moeten we hier in veld 'het woeste veld', de onontgonnen grond zien?

VELDPAD – VM

VENNEN – 1662 – R726, 208V

Stuck weylants: de Vennen, twee gemet in Steenacker.

Veenachtige grond.

VIERKANT STUKSKE – 1614 – R720, 73V

Stuck lants: t Vyercant Stucxken, een gemet op Steenacker.

Vierkant was een vrij zeldzame vorm voor een perceel; de meeste percelen waren onregelmatig van vorm of rechthoekig. Beemden hadden vaak zeer grillige vormen met allerlei uitsteeksels en hoeken.



Pad van de Veldpad
naar Steenakker, 1969.
Foto: K. Leenders.

VIJF BUNDER – 1668 – GP263, 159

Vijff Buynder.

VIJF BUNDER – 1742 – GP272, 272

Drie gemet op Steenacker: de Vijf Buynder.

Een perceel van vijf bunder zou wel ontzettend groot zijn. Toch kwamen dergelijke zeer uitgestrekte percelen wel voor bij de grote boerderijen als Burgst en Gageldonk.

VIJF ZAALDEN – 1664 – RH274, 69V

Stuck zaeijlandt: de vijff Saelden, op Steenacker, half gemet (bij de Grote Hoeve van Gageldoncq).

Een zaalde is een akkerbed van tien tot twaalf ploegsneden.

VINKENBURGSELOOP – 1878 – P401, 1601

De Vinkenburgsche loop, beginnende aan de Leursche baan, bij perceel F 289, lopend door Heilaar en Steenakker, bij perceel F 467 uitmondende in de Bethlehemloop.

VLASSAARDAKKER – 1430 – AHB1, L11C

Een stuxken bi Stene: den Vlasschaertacker.

VLASSAARDAKKER – 1472 – CB1, F5V

Een stucxken bi Stene heit den Vlasschertacker, een lopensaet.

Een perceel Vlassaard waaraan dit stuk grond zijn naam kan danken is op Steenakker onbekend. Maar lag het er ooit toch? Vlassaard zou uit Vlasgaard ontstaan kunnen zijn. Het perceel zal in elk geval voor de teelt van vlas gebruikt zijn. Vlas werd bij vrijwel elke boerderij in kleine hoeveelheid verbouwd. Als we Steen met Hoogsteen mogen identificeren, ligt het perceel juist ten oosten van Hoogsteen.

WATERAKKER – 1742 – GP272, 21

Een gemet op Steenacker: den Wateracker.

Laaggelegen perceel, waar in de winter water op stond?

WIJTMANSHEINING – 1428 – ASB13, 190

Land gelegen neffens Lysbet Wijtmans Heyninge.

Heining van Liesbet Wijtmans.

Roten van het vlas in water.



WOUWERKE – 1700 – R733, F95

Een perceel weyden: 't Wouwerken, een gemet, achter de Beeck in Casteren.

Wouwer < Latijn vivarium, plaats waar levende dieren gehouden werden.⁵⁸ Wouwer, 'visvijver', vooral voor de teelt van karpers. Wouwer is reeds in de Romeinse tijd ontleend aan het Latijn; wijer, een wat latere ontlening, komt meer voor in oostelijke contreien en is mogelijk ingevoerd door invloed van de in het Duitse taalgebied gelegen kloosters als Echternach en Lorsch.⁵⁹ De percelen met Wouwer in de naam liggen vooral bij de Tongerlose hoeven: de paters en hun knechten aten vaak en zeker op vrijdag vis.

YDENBRAAK – 1472 – CB1, F1V

Chele Claeys Feyterssoen van Ydebrake. in Casteren.

YDENBRAAK – 1504 – CB2, F6

Ydenbrake in Casteren.

Yden is een familienaam, afgeleid van de vrouwsnaam Yde. Vergelijk Yde Peter Zibben, 1474, D, fol. 18; Maes Heyn Yden, 1422; Anse Ydenzone, 1350.⁶⁰ Braak 'ontginning'.

ZENTKESLAND – 1614 – R720, 73V

Stuck erfs, een gemet: Zentkenslant, op Steenacker.

Zentkens is een familienaam. De vormen Zenjens en Zentjes waren in 1947 nog bekend in Noord-Brabant, de laatste, evenals Sentjens vooral in Budel.⁶¹

ZEVEN ZAALDEN – 1664 – RH274, 69

Stuck zaeijlandt: de Seven Saelden, op Steenacker, half gemet (bij de Grote Hoeve van Gagel-doncq).

Zie Vijf Zaalden. Het perceel was een half gemet ofwel een (grote) lopenzaad groot.

ZEVENWEI – 1902 – BREDANAAR21, 282

Schaarhout op de Zevenwei.

Is Zeven hier een familienaam?

ZUIDERVELD – VM

Gelegen ten zuiden van??

- 1 Verdam, p. 21.
- 2 Verdam, p. 108.
- 3 De Bont, p. 128.
- 4 Vermeeren, Marc: Poppel, toen en nu, deel 4 (1997), p. 131.
- 5 Bastiaens, J. en J. M. van Mourik: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenland-bouwareaal, Historisch Geografisch Tijdschrift, 12 (1994), nr. 3, p. 89.
- 6 Buiks (1997), p. 108.
- 7 Goossenaerts, p. 80.
- 8 Leenders (2006), p. 366.
- 9 A. Wagner: Rijke Mannen-graven in Rhenen. In: W. A. van Es en W. A. M. Hessing (red.) : Romeinen, Friezen en Franken in het hart van Nederland, 2e druk (1994), p. 180.
- 10 Nooten, J. van: De echels in de Zeggen, Jaarboek van de Vrijheid en het Land van Geel, I (1962), p. 251, 252.
- 11 Geciteerd in Goossenaerts, p. 195.
- 12 Gysseling, I, p. 314.
- 13 Lindemans: Toponymie van Opwijk, nr. 428-435, geciteerd in Goossenaerts, p. 255.
- 14 Gysseling, M.: De voornaamste bestanddelen van Zuidnederlandse plaatsnamen, Naamkunde 13 (1981), p. 76.
- 15 Berkel, Gerald van en Kees Samplonius: Het plaatsnamenboek (1989), p. 157.
- 16 Verhoeff, J. M.: De oude Nederlandse maten en gewichten, Amsterdam (1983), p. 13.
- 17 Verdam, p. 243.
- 18 Bach, A.: Deutsche Namenkunde 2: Die Deutsche Ortsnamen, par. 196.
- 19 Smulders, F.: Ing-namen, Brabants Heem 13 (1960), p. 114.
- 20 Loon, J. B. van: Het element -ing in de westbrabantse toponymie, Taal en Tongval 21, 3-4 (1969), p. 217.
- 21 Buiks, C. J. M.: Noordbrabantse plaatsnamen 3: Teteringen, Waalre (1990), p. 33.
- 22 Gysseling, M. en A. C. F. Koch: Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta, Brussel (1950), p. 286 resp. 368.
- 23 Heukels, p. 57.
- 24 Smulders, F.: Toponymie van Udenhout, De Kleine Meierij 16-2 (1962), p. 38.
- 25 Verdam, p. 560.
- 26 Verdam, p. 575.
- 27 Marley, T.: The place-name-element-hurst (-horst), Naamkunde 4 (1972) p. 26.
- 28 Molemans, J.: Profiel van de Kempische toponymie, Naamkunde 9 (1977).
- 29 Verdam, p. 572.
- 30 Van der Sijs, p. 982.
- 31 De Bont, p. 142; Moerman, p. 121.
- 32 Bach, II, Paragraaf 71.
- 33 Es, W. A. van, H. Sarfathy en P. J. Woltering: Archeologie in Nederland (1988), p. 149 (castra is ook de enkelvoudsvorm!); T. Bechert: De Romeinen tussen Rijn en Maas, Dierne (1983), p. 144.
- 34 Gysseling, I, p. 455.
- 35 Bult, H. e. a.: Atlas van de Westbrabantse broedvogels, Breda (2007), p. 236, 237, 238.
- 36 Buitenhuis, p. 348.
- 37 Schönfeld, p. 48.
- 38 Brekelmans, F.: De kerk van Princenhage en het oude kerkhof op Steenakker, Taxandria 1936. Zie ook Hage 9, nr. 26 (1979), p. 37, 38.
- 39 Beemt, Fred G. van den: Een verdrinken middeleeuws dorpskerkje bij Heerjansdam, Westerheem 43 (1994), p. 254-263.
- 40 Debrabandere, p. 1078.
- 41 Verdam, p. 459.
- 42 Buitenhuis, p. 453.
- 43 Moerman, p. 189.
- 44 Beex, G.: Wat is een rijt, Brabants Heem, 16 (1964), pp. 26-29.
- 45 Verdam, p. 524.
- 46 Hoeufft, p. 165.
- 47 Molemans, J.: Toponymie van Overpelt, Nomina Geographica Flandrica, Monographieën 13 (1976) s.v.
- 48 Wulf, M. de: De archeologische verborgenheden van de Steenakkers, Steenbergen en andere steen-toponiemen, Annalen van de Kon. Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, 78 (1974), p. 19 e.v.
- R. van Passen: Naamkunde en milieustudie, Naamkunde, Bijlage LXIV (1974), p. 248.
- 49 Hage 9, nr. 26 (1979), p. 37.
- 50 Renes, J.: Landschappen van Maas en Peel, Leeuwarden (1999), p. 288.
- 51 Cuyt, Guido: Wijngem van de vroege ijzertijd tot de Middeleeuwen, in: Jan Bastiaens (red.) : Zand op de Schop, een archeologische kijk op de Kempen, Oud-Turnhout (2000), p. 42, 43, 44.
- 52 Passen, R. van: De landschapsgeschiedenis ten zuiden van Antwerpen in het licht van de naamkunde, Naamkunde 5 (1973), p. 252.
- 53 Durme, L. van: Zuidnederlandse toponiemen uit de necro-sfeer, Naamkunde 18 (1986), p. 111.
- 54 Hendriks, Johan: Prisma-archeologie van de Lage Landen (1994), p. 98, 99.
- 55 Meijlink, B.: Steentijd en Bronstijd, in: Witte vlekken ingekleurd (2006), p. 192, 193.
- 56 De Vries, p. 754.
- 57 Verdam, p. 622.
- 58 De Vries, p. 785.
- 59 Weijnen, A. A.: Oude Woordlagen in de zuidelijk-centrale dialecten, Amsterdam (1999), p. 67.
- 60 Buiks (1994), p. 283.
- 61 Buitenhuis, p. 657.

COLOFON

Titel: Veldnamen in de voormalige gemeente Princenhage

Erfgoedrapport Breda 60

Auteur: Chr. Buiks

Kaarten: H. de Kievith

Objectfoto's: A. Schut

Eindredactie: G. Otten, H. de Kievith

Ontwerp en lay-out: Studio Maaiké Klijn

De auteur heeft zijn best gedaan de rechthebbenden op de illustraties te achterhalen. Degenen die menen rechten te hebben kunnen zich met hem in verbinding stellen.

ISSN: 2210-9552

© Gemeente Breda, 2018



Ruimtelijk Economisch Domein
Team Erfgoed
Postbus 90156
4800 RH Breda